

Ülkelerin Zenginliğinin veya Yoksulluğunun Kurumsal Analizi

Tahsin YAMAK ¹

Özet

Bu çalışmanın amacı, kişi başına reel milli gelir büyüklüğü itibarıyla dünyanın en zengin beş ülkesi ile en yoksul beş ülkesinin kurumsal yapılarının karşılaştırmalı bir analize tabi tutulması ve bu ülkelerde kurumsal yapı ve ekonomik performans ilişkisine dair çıkarsamalarda bulunulmasıdır. Ekonomik büyümeye ilişkin modeller, bir ülkenin beşerî ve fiziksel sermayesi ile teknolojisindeki ilerlemenin ülkenin genel üretim hacmini belirlediğini öne sürmekteyse de son dönem çalışmalar yalnız bu faktörlerin yeterli olmadığını, kapsayıcı kurumların ekonomik performansı ve büyümeyi teşvik etmede önemli bir rol oynadığını göstermiştir. Bu çalışma ile kapsayıcı kurumların yüksek ekonomik performansla, dışlayıcı kurumların ise düşük ekonomik performansla ilişkisine dair bulgulara erişilmiştir. Ancak bu husus, zengin ülkelerin kapsayıcı kurumlara sahip oldukları için zengin oldukları, yoksul ülkelerin ise dışlayıcı kurumlara sahip oldukları için yoksul oldukları yönünde doğrudan bir yargı içermemektedir. Zira bu iki kavram arasında geri bildirim etkileri bulunmakta ise de nedenselliğin varlığı ve yönü halen tartışmalıdır.

Anahtar kelimeler: Zenginlik, Yoksulluk, Kurumsal Yapı, Ekonomi Politik

Jel Kodu: O1, F5, P48, O57

Institutional Analysis of Wealth or Poverty of Countries

Abstract

The main purpose of this study is to make a comparative analysis of the institutions of the five richest and poorest five countries. Thus, it will be possible to reach results on the relationship between institutions and economic performance in these countries. Economic growth theories suggest that increases in a country's human and physical capital and technology developments determine the country's overall productive capacity. However, recent studies have shown that these factors are not sufficient to explain economic growth, and that inclusive institutions play an important role in promoting economic performance and growth. With this study, the findings regarding the relationship between inclusive institutions with high economic performance and extractive institutions with low economic performance have been reached. But this issue does not include a judgment that rich countries are rich because they have inclusive institutions, or that poor countries are poor because they have extractive institutions. However, the causal relationship between economic growth and institutions is still contentious.

Keywords: Wealth, Poverty, Institutional Structure, Political Economy

Jel Codes: O1, F5, P48, O57

ATIF ÖNERİSİ (APA): Yamak, T. (2022). Ülkelerin Zenginliğinin veya Yoksulluğunun Kurumsal Analizi. *İzmir İktisat Dergisi*. 37(4). 967-990. Doi: 10.24988/ije.1043707

¹ Dr Öğr. Üyesi, İzmir Bakırçay Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilemler Fakültesi, İktisat Bölümü, Menemen, İzmir /Türkiye

EMAIL: tahsin.yamak@bakircay.edu.tr **ORCID:** 0000-0001-8831-7448

1. GİRİŞ

On dokuzuncu yüzyılın ilk dönemlerinde dünyanın en zengin ülkesiyle en yoksul ekonomisi arasında kişi başına düşen gelir düzeyi bakımından yaklaşık dört kat düzeyinde bir farklılık bulunmakta iken bugün bu fark iki yüz katın üstüne çıkmıştır. Bununla birlikte, düşük gelir düzeyine sahip ülkelerde kişi başına milli gelir ortalaması 1.000 doların dahi altında iken yüksek gelir düzeyine sahip ülkelerde ortalama gelir 50.000 doların üstünde bir seviyededir. İfade edilen bu veriler göstermektedir ki, günümüzde zengin ve yoksul ülkeler arasında ciddi bir farklılık bulunmakta, gelir dağılımı dengesizliği ise yıllar itibariyle artış eğilimini sürdürmektedir. (Dumludağ, 2014: 36; Şenkal ve Bülbül, 2007: 109)

Zengin ve yoksul ülkeler arasındaki belirgin farklılığın nedenlerinin anlaşılabilmesi için bu durumun ortaya çıktığı yakın geçmişe odaklanmak faydalı çıkarımlara imkân sağlayacaktır. Feodal dönemin etkisinin bittiği ve kapitalizme geçişin başladığı evreyi de ifade eden Sanayi Devrimi, dünya toplumları açısından son derece kritik bir dönüşüm meydana getirmiştir. Avrupa ve sömürgelerinde ekonomik hayatın büyük ölçüde değişmesine neden olan bu süreçte, ticaret dünya genelinde yayılmış, ülkeler arasındaki finansal işlemler artmış, sermayenin yanı sıra mallar ve işgücü için küresel piyasalar oluşmuştur. Bu dönemde, sömürgecilik ile yayılma gücü elde eden ve dünyada siyasal/ekonomik anlamda hegemon güç haline gelen İngiltere'nin hâkimiyetinde daha entegre bir görünüme kavuşan küresel ekonomik sistem, global ticaret ile dünyaya yayılma imkânı da elde etmiştir. Kentleşmenin artmasına, kitle siyasetinin önünün açılmasına ve demokrasinin gelişmesine imkân sağlayan bu sürecin sağladığı faydaların çoklukla hegemon ülkelerin elinde toplanması ise zaten sürecin başında dahi geride kalan/olan ülkelerde kalkınma sürecinin yeteri ölçüde tahkim edilememesine sebebiyet vermiştir. (Yılmaz ve Koyuncu, 2020: 1029-33)

Sanayi devrimi sonrası süreçte, eşitsizlikler büyük ölçüde artış göstermiş olup bunun nedenlerini açıklamak ve “Neden bazı ülkeler diğerlerine nazaran daha zengindir? Ülkeler arasındaki gelir farklılıklarının sebepleri nelerdir? Diğer ülkeler yerinde sayar iken son üç yüzyılda Batı nasıl hızla büyümüş ve zenginleşmiştir?” şeklindeki sorulara/husurlara makul cevaplar aramak üzere, büyüme/kalkınma tartışmalarının daha geniş bir perspektiften ele alınmaya başlanılmıştır. Bu sorunsala açıklama getirme noktasında ise kültürel ve/veya coğrafi farklılıklara, Protestan ahlakının/kültürünün önemine, ülkeler arası yönetim becerilerine, ülkelerin sahip oldukları beşeri ve fiziksel sermaye ile teknolojik farklılıklara, şans faktörüne, hegemonik istikrarın yarattığı iklime, uluslararası ticaretin olumlu/olumsuz etkilerine, ülkelerin sömürge tarihi ve küresel güçlerle olan ilişkilerine atfen bağımlılık yaklaşımına, merkez ve çevre ilişkileri bağlamında ülkelerin dünya sistemindeki konumuna vurgu yapıldığı görülmektedir. Esasen toplumlar arası farklılıkları açıklığa kavuşturmak için ortaya konulan kuramsal izahatler konjektürel olarak açıklayıcı özellikler içermektedir. Fakat bu kuramsal izahatlar, belirli ölçülerde söz konusu sorunsala açıklama getirebilmekte ise de araştırmacıların geneli tarafından kabul görebilecek düzeyden uzakta bulunmaktadır. Ülkeler arası farklılıkların nedeninin, yalnız ekonomik nedenlerden değil bununla birlikte, ülkelerin sahip oldukları sosyal, kültürel, siyasal yapılarını da içeren farklı kurumsal yapılarından kaynaklandığını savunan “Kurumsal İktisat” okulu, ülkeler arasındaki farkın büyük bir bölümünü toplumsal kuralların niteliğini belirleyen ve bireysel ilişkileri koordine eden, bu çerçevede işlem maliyetlerinden, mülkiyet haklarına, hukukun üstünlüğünden ve siyasal istikrara kadar pek çok hususu ifade etmekte kullanılan “kurum” kavramı ekseninde açıklamakta olup literatürde yoğun bir ilgi görmektedir. (Siyakiya, 2017: 4; Özçelik ve Özveren, 2015: 24; Güzel ve Murat, 2019: 320; North, 2002:9; Acemoglu vd, 2004)

Bu çalışmada, 2020 yılı kişi başına reel milli gelir büyüklüğü itibariyle dünyanın en zengin beş ülkesi olan Lüksemburg, Amerika Birleşik Devletleri, İsviçre, İrlanda ve Norveç ile en yoksul beş ülkesi olan Burundi, Somali, Malawi, Orta Afrika Cumhuriyeti ve Madagaskar'ın kurumsal yapılarının karşılaştırmalı bir analize tabi tutulması ve ekonomik büyüme/kalkınma konusundaki tartışmalara,

bu perspektiften bir katkıda bulunulması amaçlanmaktadır. Çalışmanın temel araştırma motivasyonu, farklı kalkınma düzeylerinde bulunan bu ülkelerde, ekonomik ve sosyal performansı destekleme olasılığı en yüksek olan kurumların, bu tartışmalardaki rolünü ve/veya etkisini ortaya koyabilmektir. Ancak çalışmanın amacı ve sınırlılıkları göz önünde bulundurularak, literatürdeki bu hususlara ilişkin çok sayıda ve oldukça karmaşık tüm çalışmalara yer verilemediğini belirtmek gerekmektedir. Yer verilebilenler için ise bahse konu sorunsalın açıklanması noktasındaki temel tespit/izahatlerinin özetlenmesi şeklinde bir metod izlenmiştir.

Çalışma, giriş ve sonuç bölümleri hariç üç bölümden oluşmakta olup ilk bölümde, kişi başına reel milli gelir büyüklüğü itibariyle dünyanın en zengin ve en yoksul beş ülkenin genel ekonomik yapısı analize konu edilmiştir. İkinci kısımda, ülkeler arası gelir farklılıklarının açıklanmasında farklı kuramsal yaklaşımların neler olduğu, ortaya konulmuştur. Üçüncü bölümde ise bahse konu ülkelerin kurumsal yapıları karşılaştırmalı bir analize tabi tutularak, bu ülkelerde kurumlar ve ekonomik performans ilişkisine dair çıkarımlarda bulunulması amaçlanmıştır.

2. ZENGİN VE YOKSUL ÜLKELER: BENZERLİKLER, FARKLILIKLAR VE ÇIKARSAMALAR

Kelime manası itibariyle zenginlik, varlık sahibi olmak, parası/malı çok olmak gibi anlamlar taşımaktadır. Bu tanımdan hareketle bir ülkenin zenginliği de sahip olunan varlıkların bolluğu şeklinde ele alınabilir. Esasen ülkelerin zenginliğinin niteliği ve kaynaklarının araştırılması konusu, farklı parametreler bağlamında ilk dönem iktisatçılarından bu yana süregelen bir araştırma alanı olmuştur. Hatta iktisadın kurucusu olarak kabul edilen Adam Smith, "Milletlerin Zenginliği" isimli ünlü eserinde, milletlerin zenginliğinin nedenlerini ve içeriğini araştırmakla yola koyulmuş ve çalışanların vasıf, beceri ve muhakeme yeteneğine önem atfederek, dönemin en güçlü ülkesi olan İngiltere'nin zenginliğinin anahtarının, ticaret ve girişim özgürlüğü hâkim kılınmış bir ülke olması ile bilimsel alanda kaydettiği önemli gelişmeler olduğunu ifade etmiştir. (Kaymak, 2020: 179)

Ülkelerin zenginliğine neden olabilecek kaynakların neler olabileceği sorusuna karşılık verilebilecek birçok unsur bulunmaktadır. Ancak en önce verilebilecek cevaplardan birisinin, ülkenin sahip olduğu doğal kaynak varlığı, olacağına şüphe yoktur. Diğer yandan, ülkelerin sahip oldukları fiziki ve/veya beşerî sermayenin çokluğu/niteliği de zenginlik kaynaklarından bir diğeridir. Yine ülkelerin coğrafi konumu veyahut jeopolitik pozisyonları da zenginlik unsurlarından birisine karşılık gelmektedir. Bunların yanı sıra, ülkelerin teknoloji seviyeleri, finansal gelişmişlik düzeyleri, sahip oldukları kurumsal yapı gibi pek çok unsur da zenginliklerine kaynaklık edebilecek, önemli faktörler olarak ön plana çıkmaktadır. Ancak münhasıran bu kaynaklara sahip olmanın, ülkelerin zenginliklerine neden olmadığı hususu da çoklukla karşılaşılan ve literatürde tartışılan bir durumdur. Örnek vermek gerekirse, halihazırda dünya genelinde yer alan doğal kaynak zengini ülkelerin, yaklaşık %60'lık kısmı düşük/orta gelir ülkeler grubunda yer almakta, buna karşılık herhangi bir doğal kaynağı olmayan ülkelerin, yüksek gelire sahip olan ülkeler olarak öne çıktıkları müşahede edilmektedir. Bu alanda yapılan çalışmalar göstermektedir ki, kaynak zenginliği/bolluğu, zaman zaman ülkeleri daha zengin/müreffeh ülkeler yapmak yerine, ekonomi üzerinde kalıcı hasarlar meydana getirmek suretiyle, nispeten daha yoksul ülkeler konumuna getirebilmektedir. Doğal kaynak laneti/bolluk paradoksu olarak da kalkınma iktisadı literatüründe yer bulan bu kavramsal olgu, çok boyutlu bir kavram olan ülkelerin zenginliklerinin kaynakları/nedenleri konusuna, daha geniş bir perspektiften yaklaşılması gerektiği hususunda, araştırmacıları ikaz eden uyarıcılar konumundadır. (Stiglitz, 2012:88-9)

Dünya Bankası, ulusların zenginliğinin belirleyicilerinin neler olduğu sorusuna, üretilmiş sermaye, yenilenebilir/yenilenemez doğal sermaye, beşerî sermaye ve net dış varlıklar şeklinde yapılan bir tasnif çerçevesinde cevap aramaktadır. Bu noktada, üretilmiş sermaye dışında büyümeyi etkileyen ve modelde hesaba katılmayan başka faktörlerin de bulunduğu ortaya konularak, üretimin daha etkin biçimde yapılabilmesine imkân sağlayan bu bileşenler, maddi olmayan sermaye unsurları

olarak tanımlanmaktadır. Zenginliğin en önemli belirleyicisi olduğu belirtilen ve üretim sürecinin etkinliğini büyük ölçüde etkileyen bu faktörler ise ülkelerin sahip oldukları kurumsal yapı, etkin yönetim, insani gelişme, bilim, teknoloji ve inovasyon gibi unsurlar olarak ifade edilmektedir. (World Bank, 2021)

Ülkelerin zenginliğinin birçok kaynağı ve/veya nedeni bulunmakta ise de belli parametreler nazara alınarak, ülkelerin zenginlik düzeylerinin kıyaslandığı ve/veya çeşitli sıralamaların ise yapıldığı müşahade edilmektedir. Bu alanda yapılan çoğu araştırmanın ülkeleri “zenginliklerine” göre sıralarken, o ülke tarafından o yıl içinde üretilen toplam mal ve hizmetlerin gayri safi piyasa değerlerini ifade eden, gayrisafi yurtiçi hasıla büyüklüğünü, ülkeler arası bir karşılaştırma ölçütü olarak ele aldığı, yani ülkelerin sahip oldukları toplam gelir düzeylerini karşılaştırmak suretiyle bir analizin gerçekleştirildiği, görülmektedir. Her ne kadar bir faaliyet hacmi ve/veya ekonomik boyut ölçüsü (Özsoy ve Tosunoğlu, 2017:289) olarak tanımlanabilecekse de ülkelerin zenginliklerine dair fikir veren ve bu yönüyle de iktisadi gelişmişliğin temel ölçütü olarak genel kabul gören Gayri Safi Yurtiçi Hasıla(GSYH), nüfus bakımından küçük ancak gelir düzeyi bakımından zengin olan ülkelerin, gözden kaçırılabilmesi yönünde bir çelişki arz etmektedir. Zira bu istatistiklerde, nüfus açısından da büyük olan ülkeler, listenin üst kısımlarında yer almaktadır. Gerek bu handikabın bertaraf edilmesi gerekse de gerçek anlamda zengin ülkelerin ortaya konulabilmesi maksadıyla, Dünya Bankasının da yaptığı şekliyle, ülkelerin yarattığı toplam gelir yerine kişi başına düşen gelir düzeyleri esas alınarak sıralamaların yapıldığı görülmektedir. (Yavilioğlu, 2002: 50)

Ülkelerin zenginliklerine dair fikir veren ve genel kabul gören GSYH, her ne kadar niteliksel değil yalnızca niceliksel bir ölçüm yöntemi olsa da halihazırda iktisat literatüründe ekonomik gelişmişliğin/refah düzeyinin temel ölçütü olma özelliğini sürdürmektedir. GSYH'yi bir ölçüm aracı olarak kullanırken bu farkındalığa sahip olduğumuzu ifade etmek kaydıyla, bu çalışmada, ülke vatandaşlarının gelir düzeylerinin gerçek durumunu yansıtmaması bakımından GSYH'den daha anlamlı olacağı değerlendirilen (Seyidoğlu, 2001:828) kişi başına reel milli gelir büyüklüğü düzeyi esas alınmış ve ülkeler, Dünya Bankası -GDP per capita- 2020 yılı verileri bakımından yapılan sıralama esas alınarak analize dâhil edilmiştir.

Tablo 1. En Zengin Beş Ülkenin Temel Makro Ekonomik Verileri (2000-2020)

Ülkeler	Nüfus (Milyon)	Reel Milli Gelir (Milyon USD)	Cari Denge (%GSYH)	Dış Ticaret Hacmi* (% GSYH)	Tasarruf Yatırım Dengesi ** (% GSYH)	DYSY (% GSYH)	Merkezi Yön.Tük. Harcama (%GSYH)
Lüksemburg	436; 632bin	40,3; 66,0	11,8; 4,0	272,3; 376,2	24,8; 34,2	18,0; -16,3	14,4; 18,3
ABD	282; 329	13.738; 19.247	-3,9; -2,9	25,0; 23,3	-3,2; -3,4	3,4; 1,4	14,0; 14,7
Norveç	4,4; 5,3	302,8; 403,7	14,6; 2,0	74,6; 65,4	18,8; 3,1	4,8; 4,2	18,8; 26,5
İrlanda	3,8; 4,9	158,3; 392,3	-3,3; -2,1	174,8; 239,9	14,6; 22,7	25,7; -11,7	14,7; 12,6
İsviçre	7,1; 8,6	531,7; 740,0	10,6; 1,2	97,0; 115,8	5,3; 11,4	8,2; 5,1	11,1; 11,9

Kaynak: World Development Indicators istatistiklerinden faydalanılarak oluşturulmuştur. Erişim Tarihi: 18.12.2021; n/a: veri yok.

Açıklama: Aynı ülkeye ait sütunda yer alıp “;” işaretleri ile ayrılan verilerden üsttekiler 2000 yılına alttakiler veriler ise 2020 yılına aittir. * Mal ve Hizmetler İhracat ve İthalat toplamalarının GSYİH'ya oranı ** Yurtiçi tasarruflar – yatırımların GSYİH'ya oranı.

Analize dahil edilen dünyanın en zengin beş ülkesi hakkında yapılabilecek ilk tespit, II. Dünya Savaşı sonrasında iki kutuplu dünyasında barış ve istikrarı temin etmek maksadıyla, ABD öncülüğünde

kurulan Batı ittifakının/Kapitalist bloğun bir parçası olduklarıdır. Mevcut sistemin tasarımcısı, kurucusu ve yürütücüsü konumunda bulunan ve ABD başta olmak üzere, diğer ittifak üyesi ülkeler, özellikle 1990'lı yıllardan sonra (Soğuk Savaşın bitmesiyle) Doğu Bloğunun çözülmesi ve hızlanan küreselleşmeyle birlikte ortaya çıkan yeni küresel ekonomik sistemde, ekonomik büyüklüklerini ve güçlerini arttırma imkânı yakalamışlardır. Küreselleşme olarak da adlandırılan bu dinamik ve değişken süreçte, sermayenin tüm çeşitleri dünya ölçeğine yayılmış, devlet ve piyasa arasındaki sınırlar keskinleştirilmiş ve böylelikle önceleri devlet küçültülerek ve büyük ölçüde ekonomiden ayrılarak, sınırlı bir alana hapsedilmiş/çekilmiş, hâkim/galip ideoloji konumunda olan neo-liberal uygulamaların kurumsallaştırılması sağlanmıştır. Bahse konu hususlar ise bu ülkelerde, temel makro ekonomik yapılarının oluşumuna büyük ölçüde etki etmiştir. (Bayar, 2008: 25-27)

Tabloda yer alan verilerden de izlenebileceği üzere, 19,2 trilyon dolar büyüklüğündeki milli hasıla düzeyi ile en yakın rakibi Çin'den 5 trilyon dolar daha fazla ve dünyanın en büyük ekonomisi konumuna sahip olan ABD'nin, nüfus ve milli gelir büyüklüğü başta olmak üzere makro ekonomik verileri itibariyle, diğer zengin ülkelerden farklılaştığı görülmektedir. Ancak ekonomik zenginliklerini oluşturan, üretilmiş sermaye, doğal sermaye ve beşeri sermaye noktasında farklılıklara rağmen ülkelerin, ekonomik yapı bağlamında pek çok ortak noktaya sahip olduklarını belirtmek gerekmektedir. Yıllar itibariyle bu ülkelerin tamamında milli gelirin yükselme ve ekonominin ise çeşitlenme eğiliminde olduğu izlenmektedir. Bu bağlamda, hizmetler sektörünün artan payıyla ülke ekonomilerinin önemli bir kısmını meydana getirdiği ve işgücünün büyük bir kısmının da hizmetler sektöründe istihdam edildiği, anlaşılmaktadır. İşsizliğin, bu ülkeler için büyük bir sorun olarak nitelendirilmesi mümkün değilse de bir sorun olmaya devam ettiğini ifade etmek gerekmektedir. Diğer yandan bu ülkelerde, dışa açıklığın ve küresel entegrasyonun oldukça yüksek düzeylerde olduğu görülmektedir. Lüksemburg, İrlanda ve İsviçre'nin dış ticarete bağımlı ekonomik yapıları dikkat çekmektedirler. Bu ülkeler için dikkat çekici bir veri de -ABD hariç- yüksek tasarruf eğilimine ve bundan hareketle tasarruf fazlasına sahip olmaları hususudur. Dış borçlanma gerekliliğini ortadan kaldıran bu husus ülkenin yatırım potansiyeline etki eden pozitif unsurlar barındırmanın yanı sıra cari işlemler dengesinin de olumlu seyretmesine neden olmaktadır. Devletin ekonomideki büyüklüğünü ifade etmesi bağlamında da ele alınabilecek bir veri olarak, genel hükümet nihai tüketim harcamalarının milli gelir büyüklüğüne ilişkin istatistikler incelendiğinde, konjonktürel gelişmelerin olumsuz etkileri bir tarafa bırakıldığında, bu ülkelerde genel olarak devletin ekonomide sınırlı bir paya sahip olduğunu, söylemek yanlış olmayacaktır. Diğer ülkelerden farklı olarak Norveç'te petrol ve gaz üretimi, ülke ekonomisinin yaklaşık yüzde 20'sini oluşturmakta ve bu sayede elde edilen gelir ise dünyanın en büyük egemen servet fonu konumunda olan Norway Government Pension Fund Global tarafından, yönetilmektedir. (World Bank, 2021; SWFI, 2021)

Her ülkenin farklı yapısal sorunlu alanları *-yüksek vergiler ve aşırı hükümet harcamaları, sürdürülemez borç seviyeleri ve sağlık ve finans sektörlerindeki yoğun düzenlemelerden kaynaklı verimlilik sorunları, düşük nüfus artışı, artan yaşlı popülasyonu ve göç ve azınlıkların entegrasyon problemleri-* olduğu ve Covid-19 pandemisinin ekonomi üzerindeki daraltıcı etkilerinin henüz bertaraf edilemediği görülmektedir. Diğer yandan, büyüyen ve çeşitlenen ekonomik yapıları, yükselen dış ticaret hacimleri ve küresel entegrasyonları, pozitif dış dengeleri, artan tasarruf ve yatırım miktarları ve ekonomilerinde sınırlı bir yer teşkil eden devlet mekanizmaları ile küreselleşme süreci ve süregelen neo-liberal uygulamaların etkisiyle bu ülkelerde, temel makro ekonomik yapıların benzer hususiyetler barındıran bir forma kavuştuğu izlenmektedir. (Radulovic, 2020: 165-8)

Yoksulluk ise kelime manası itibariyle verimsizlik, kısırlık, yetersizlik gibi manalar taşımaktadır. İktisadi terminoloji bağlamında ise yoksulluğun, yaşamsal faaliyetlerin sürdürülebilmesi için gerekli olan temel ihtiyaçların karşılanamaması durumunu ifade ettiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Bir diğer şekliyle yoksulluğu, belirli bir asgari seviyenin üzerine çıkabilmek için yeterli gelir ve tüketime

sahip olmayan bireylerin içerisinde bulunduğu durum olarak tanımlamak mümkün gözükmemektedir. Bu manada, mutlak olarak yoksulluk ile belli gelirden (1,90-3,20-5,50 dolar gibi) daha az gelire sahip olmak kastedilirken, tüketim olanaklarından, kentsel mal ve hizmetlere erişimden yoksun olmak ise göreceli yoksulluk olarak kavramsallaştırılmaktadır. Vatandaşlarının çoğunun, gıda, giysi, barınma gibi temel ihtiyaçların yanı sıra okur-yazarlık, yetersiz beslenme, ana-çocuk sağlığının yetersizliği gibi temel hizmetler ile asgari yaşam standardının gerektirdiği diğer temel hizmetlere erişemedikleri ülkeleri ise yoksul ülkeler olarak adlandırmak yanlış olmayacaktır. (UNDP, 2020; Arpacıoğlu ve Yıldırım, 2011: 61-64).

Yoksulluğa neden olabilecek pek çok faktör ortaya konulabilecekse de temel nedenlerinin başında gelirin/servetin ekonomiye katılanlar arasında adil bir şekilde paylaşılmamasıdır. Bu bağlamda eşitsizlik, genellikle bir ülke vatandaşları arasındaki farklılıklara vurgu yapmakta, küresel veya bölgesel boyutlardaki farklılıkları da içermektedir. Bu eşitsizlik durumu gerek ülke içinde gerek bölgesel ve küresel boyutta sosyal ve ekonomik sorunların artmasına sebebiyet vermektedir. Bu temel nedenin yanı sıra, bir ülkenin yoksulluğuna neden olabilecek ve/veya bunu pekiştirebilecek başkaca hususların olduğunu da belirtmek gerekmektedir. Tecrübeler göstermektedir ki, kötü/dışlayıcı kolonyal miras, yoksulluğun en kritik nedenlerinden birisidir. Yine savaşlar, siyasi istikrarsızlıklar, altyapı eksiklikleri, hızlı nüfus artışı, göç ve çarpık kentleşme, nitelikli beşerî sermaye eksikliği, yaygın yolsuz ilişkiler ağı, doğal afetlere maruz kalma durumu, temiz suya erişim imkansızlıkları, coğrafi konum gibi, bölgesel, toplumsal ve bireysel düzeydeki farklılıkların neden olduğu çok sayıda unsur da ülkeler düzeyinde yoksulluğun nedenlerinden bazılarıdır. Yoksulluk bir ülkenin milli hasılasının azlığı perspektifinde yorumlanabilecek bir olgu olarak değerlendirilebilecekse de esasen üretilen gelirin, bölüşüm ve dağıtım mekanizmalarındaki aksaklıklar nedeniyle adaletli bir şekilde paylaşılmamasını dolayısıyla da ortaya çıkabileceği cihetle, toplumsal ve siyasal kıstasları da içeren kompleks bir yapıya sahip olduğunu belirtmek gerekmektedir. (Ak, 2016: 296-299; Emin, 2018: 2-12)

Tablo 2. En Fakir Beş Ülkenin Temel Makro Ekonomik Verileri (2000-2020)

Ülkeler	Nüfus (Milyon)	Reel Milli Gelir (Milyon USD)	Cari Denge (%GSYH)	Dış Ticaret Hacmi * (% GSYH)	Tasarruf Yatırım Dengesi ** (% GSYH)	DYSY-Net Akış (% GSYH)	Merkezi Yön.Tük. Harcama (%GSYH)
Burundi	6,3; 11,8	1,9; 3,2	-5,7 -13,6	22,6 32,8	-9,7 -16,3	1,3 0,04	14,8 31,2
Somali	8,8; 15,8	3,3; 5,1	n/a n/a	126,3 123,1	-49 -91,1	6,6 9,0	6,9 14,2
Malawi	11,1; 19,1	3,2; 7,5	-4,2 -11,6	n/a n/a	n/a n/a	1,4 0,9	n/a n/a
Orta Afrika Cum.	3,6; 4,8	1,6; 2,0	-2,9 n/a	45,5 52,1	-4,9 -17,2	0,09 1,2	16,2 7,7
Madagas-kar	15,7; 27,6	7,6; 12,2	-2,0 -5,5	42,7 48,9	-4,6 -14,8	1,7 3,4	17,2 18,3

Kaynak: World Development Indicators istatistiklerinden faydalanılarak oluşturulmuştur. Erişim Tarihi: 18.12.2021; n/a: veri yok.

Açıklama: Aynı ülkeye ait sütunda yer alıp “; “işareti ile ayrılan verilerden üsttekiler 2000 yılına alttakiler veriler ise 2020 yılına aittir. * Mal ve Hizmetler İhracat ve İthalat toplamlarının GSYİH'ya oranı ** Yurtiçi tasarruflar – yatırımların GSYİH'ya oranı.

Analize dahil edilen Burundi, Somali, Malawi, Orta Afrika Cumhuriyeti ve Madagaskar için yapabileceğimiz en temel tespit, bu ülkelerin tamamının, yakın zamanda bağımsızlığını elde etmiş, genel olarak devlet inşası süreçlerini tamamlayamamış, siyasal ve ekonomik istikrarsızlıkların hüküm sürdüğü, yer yer iç savaşların devam ettiği Sahra Altı Afrika bölgesi ülkeleri olduğudur. Bağımsızlık sonrası dönemin başlarında, karşı karşıya kalınan iç savaş ve darbe gibi birçok siyasal istikrarsızlık gibi sorunlarında etkisiyle ciddi ödemeler dengesi sorunları ile karşı karşıya kalmışlardır. Bahse konu sorunların bu ülkelerin temel ekonomik çerçevesine ve/veya performansına yansıdığı ise tabloda yer alan verilerden izlenebilmektedir. Bu bağlamda, tarımın endüstri, imalat ve hizmetler sektörlerine nazaran ekonomideki yüksek payı, gizli işsizliğin, kayıt dışılığın ve ücretsiz aile işçiliğinin yoğun şekilde yer bulduğu tarımsal istihdam fazlalığı ve tarımsal üretkenliğin düşüklüğü, bu ülkeler için yapılabilecek önemli tespitlerden birisidir. Diğer bir tespit ise gelir seviyesinin düşüklüğüne bağlı olarak iç tasarruf oranının düşüklüğü ve bunun ortaya çıkardığı yatırım zorlukları ve/veya eksiklikleridir. Tasarruf eksikliğinin meydana getirdiği açık, bu ülkelerde tasarruf ithalini diğer bir ifade ile borçlanma sorununu beraberinde getirmektedir. Yoksul ülkelerin problemlerinden birisi olan yetersiz sermaye birikimi, piyasa koşullarının yeterli düzeyde yerleşik olmaması hususları da bu ülkelerde gözlenen eksikliklerden diğerleridir. İfade edilen tüm bu durumlar ise, kaynakların optimal dağılımına olumsuz etkide bulunmakta ve ekonomik sorunların çoğalmasına sebebiyet vermektedir. (World Bank, 2021; African Development Bank, 2021; 108, 115, 123, 139, 140)

Her ne kadar uluslararası kurum/kuruluşlardan bu eksikliklerin giderilmesi için destek alınması/borç tedariki yoluna gidilmişse de hâlihazırda bu ülkelerdeki, işsizlik, tarıma dayalı ekonomik yapı, küresel ekonomik sisteme sınırlı entegrasyon, borç yükü, dış açıklar, fiyatlar genel seviyesi yüksekliği, tasarruf açığı, yatırım eksiklikleri, ödemeler dengesi sorunları gibi makro ekonomik problemler ile siyasal ve sosyal kırılmalıkların halen giderilemediği müşahade edilmektedir. (Köseoğlu ve Djamanca, 2015: 55; Yavilioğlu, 2002:51-55)

3. ÜLKELER ARASI GELİŞME FARKLILIKLARININ AÇIKLANMASINDA ÇEŞİTLİ TEORİK YAKLAŞIMLAR

İktisadın bir bilim olarak kurumsallaşmasının akabinde büyüme/kalkınma tartışmalarının hız kazandığı ve 1929 Büyük Buhrandan sonra konunun daha geniş bir perspektiften ele alınmaya başlandığı görülmektedir. İkinci Dünya Savaşı sonrası süreçte ise literatürün diğer alanlarında olduğu gibi, büyümenin sağlanması ve bu sayede elde edilen gelirin nasıl dağıtılması gerektiği ile ülkeler arası farklılıkların nedenleri konularında, klasik, neoklasik, Keynesyen ve Monetarist iktisat gibi versiyonlarıyla anaakım iktisat ile Marksizmin ve materyalizmin entellektüel ortamında gelişen radikal iktisatın, bahse konu hususlara olan ilgisinin yoğunlaştığı izlenmektedir. (Yavilioğlu, 2002:50; Şenkal ve Bülbül, 2007: 93; Demir, 1996: 239)

Her ne kadar daha önceki dönemlerde ele alınan bir konu olsa da ekonomik büyüme teorilerinin temeli, A. Smith'in "Milletlerin Zenginliği" isimli çalışması görülmektedir. Walras, Wicksell, Harrod ve Domar, Ramsey, Solow, P. Romer, Aghion-Howitt, Grossman-Helpman ile Swan, Cass ve Koopmans gibi iktisatçılar da ekonomik büyüme teorilerinin gelişimi ve ülkeler arası büyüme farklılıklarının anlaşılması açısından önemli katkılarda bulunmuştur. (Gürak, 2006; 69) Harrod, Domar, Solow, Swan vd. iktisatçılar tarafından, ülkeler arası gelir düzeyi farklılıkları, yatırım-tasarruf oranları, faktör donanımları farklılıkları ile sermayenin azalan verimliliği gibi hususlara dayandığı, gelişmiş/gelişmekte olan ülkeler arasındaki gelir farklılıklarının uzun dönemde kapanacağı hipotezi (Solow-Yakınsama Hipotezi) ortaya konulmuştur. Akabinde Romer AR-GE faaliyetlerinin, Lucas beşeri sermayenin, Barro ise kamu harcamalarının önemini vurgulamak ve teknoloji, sosyal, beşeri ve fiziki sermayeyi içselleştirmek suretiyle büyümeyi ve toplumlar arası farklılıkları izah etmeye çalışmıştır. (Kibritçioğlu, 1998: 215; Dumludağ, 2014: 17-8)

Farklılıkları açıklamaya yönelik bir başka yaklaşım ise bu hususların temelinde coğrafi farklılıklar olduğunu ifade eden *coğrafya hipotezi* yaklaşımıdır. Bu çerçevede, kıyılardan, okyanuslardan ve nehirlerden uzak bölgeler dış ticarete yüksek taşıma maliyetlerine, tropikal kesimde yer alan bölgeler ise ağır hastalık yüküne sahip olmaları gibi nedenlerle coğrafi açıdan dezavantajlı olabilmekte, tüm bu doğal koşullar ve mevsimsel değişimler ise farklı sosyo-kültürel yapılara sahip toplumların ekonomik faaliyetlerini etkileyebilmekte ve bu hususlar ise ülkelerin büyüme performanslarını farklılaştırabilmektedir. (Krugman, 1999; Gallup, Sachs ve Mellinger, 1998)

Yine benzer bir perspektiften hareketle, alanda önemli bir eser kaleme alan Jared Diamond da insanların değişik bölgelerde birbirinden farklı gelişmişlik düzeylerinde olmalarına neden olacak etkenlerin neler olabileceği sorusuna inter-disipliner bir bakış ile cevaplar aramıştır. Diamond, değişik coğrafya ve ekolojik koşulların, diğer bir ifade ile biyolojik farklılıkların değil çevresel farklılıkların, toplumların farklı gelişme düzeylerinde bulunmalarının temel nedeni olduğunu ifade etmiştir. (Diamond, 2010)

Genel kabul görmüş bir başka kuramsal izahat ise zenginliği kültürle ilişkilendiren *kültür hipotezidir*. Toplumların sahip oldukları kültürel birikimlerin yanı sıra, toplumsal inançlara, değerlere ve ahlak anlayışlarına da vurgu yapan bu perspektif, esasen Max Weber'in Protestan ahlakı tezi ile en yüksek anlatım düzeyine erişmektedir. Weber, Protestan reformun ortaya çıkardığı Protestan ahlakın, Batı Avrupa'da modern sanayi toplumunun yükselişini meydana getiren en önemli neden olduğunu, ortaya koymaktadır. Yoksulluğa ve zenginliğin açıklanmasına ilişkin bir diğer kuram, insanların ya da liderlerinin, çok sayıda piyasa başarısızlığı bulunan yoksul ülkeleri zenginleştirmeyi bilmedikleri ve yanlış politikalar izledikleri için, yoksul kaldıklarını ileri süren cahillik/cehalet hipotezidir. (Acemoglu ve Robinson, 2018; 59-66)

Toplumlar arası farklılıkları açıklamak için başvurulan önemli metaforlardan birisinin ise tarihsel perspektif olduğu ve bu bağlamda tarihin akışı içerisinde önemli bir kopuşu/devrimci -*kimi yazarlar tarafından tarihsel sürecin olağan devamını/evrimci-* ifade eden Sanayi Devrimi ile devrimin merkez ülkesi İngiltere'ye odaklanıldığı görülmektedir. Buna göre Sanayi Devriminin kökenleri, yol açan nedenler ve akabinde ortaya çıkan sonuçların analizleri, yalnız devrimi anlamak için değil aynı zamanda, bu tarihten sonra toplumların yaşadığı büyük farklılaşmaları açıklama noktasında da önemli bilgiler içermektedir. Bu perspektif temel olarak, her ne kadar 16'ncı yy. gelene kadar Asya ve Orta Doğunun bir çok alanda Avrupa'nın ilerisinde ise de onsekizinci yüzyıl sonlarına doğru belirginlik kazanan Sanayi Devrimi sonrasında, Avrupa ile Avrupa-dışı ekonomiler arasında özellikle ondokuzuncu yüzyıl başlarında önce farklılıkların kapanmaya başladığını ifade etmektedir. Bağımlılık okulunun da tarihsel/ampirik arka-planını oluşturan bu bakış açısını temel alan çok geniş bir literatür bulunmaktaysa da bu çalışmada, söz konusu tarihsel kırılma perspektifinden ele alarak, ülkeler arası farklılıkları açıklama motivasyonuna sahip önemli bazı çalışmalara yer verilmiştir. (Üşür, 1988: 16; Küçükkalay, 1997: 54; Özel, 2000: 24-27; Allen, 2009)

Kenneth Pomeranz tarafından kaleme alınan, Çin bağlamında erken modern dönemden sanayi kapitalizmine geçiş/geçemeyişin karşılaştırmalı bir analize tabi tutulduğu çalışmada, 18. yüzyılın sonlarına kadar Asya ve Avrupa'nın en gelişmiş bölgeleri arasında farklılıkların az benzerliklerin ise fazla olduğu belirtilmiştir. Hatta onyedinci-onsekizinci yüzyıl Çin'in yüksek nüfusa, tarımsal verimliliğe, gelişmiş ticari organizasyona sahip olan Yangtze ovasının, bazı bakımlardan, Avrupa'dan daha gelişmiş durumda olduğunu, ifade edilmektedir. Pomeranz, her iki bölge için geçerli olan yetersiz toprak ve enerji arz problemini ise -*Malthusgil tuzak-* İngiltere'nin ihtiyaç olan yerlere yakın, bol ve ucuz olan kömür kaynakları, yeni teknolojilerin üretimde kullanılması ile yeni dünyanın/kolonilerin kaynaklarından en yüksek oranda fayda/kazanç sağlanması yolu ile aşılabildiğini ortaya koymuştur. İngiltere'de kömürün sürüklediği sanayileşme hamlesinin Çin'de gerçekleşmeme nedenlerinden birisi olarak, kömür yataklarının sahilden ve sanayi merkezlerinden uzakta bulunması hususu ifade edilmiştir. (Pomeranz, 2000)

Çin ve Avrupa karşılaştırmasına temel alan diğer bir önemli çalışma Roy Bin Wong'a aittir. Wong, erken modern dönemde Çin ve Avrupa'da benzer ekonomik yapılara ve bununla paralel olarak benzer ekonomik sorunlara sahip olduklarını ortaya koyarak, benzeşen sorunlara karşılık ülkelerin geliştirdiği farklı ekonomi-politik tutumların/tercihlerin, ülkeler arası gelişme düzeyinde ayrılmaya neden olduğunu iddia etmektedir. Avrupa'nın denizaşırı kaynakların ele geçirmesi, üretimde yoğun teknoloji kullanımı ve uzmanlaşmış finans kurumlarına sahip olması gibi etkenler farklılaşmanın önemli nedenleri olarak belirtilmektedir. (Wong, 1998)

Benzer hususlarda kaleme aldığı önemli çalışmaları ile bilinen Joel Mokyr ise öncelikle, 1750'lere kadar Doğu ile Avrupa arasındaki farklılıkların az olduğu ve Avrupa (Hristiyan) kültürünün doğuştan gelen herhangi bir üstünlüğünün de bulunmadığı tespitini yapmaktadır. Avrupa'nın zenginleşmesi ve diğer coğrafyalardan farklılaşması konusunda ise temelde, Rönesans ve Reform süreçleri ile bu hususların bilim ve teknoloji alanlarında meydana getirdiği ilerlemelerin ekonomik üretim faaliyetlerine entegre edilebilmesine vurgu yapılmaktadır. Mokyr diğer yandan, bölgede var olan uzun süreli parçalı siyasi yapının savaş, korumacılık ve diğer koordinasyon başarısızlıklarına neden olduysa da rekabet halindeki devletlerin varlığının, bilimsel ve teknolojik yeniliği teşvik ettiğini ifade etmektedir. Bu hususların etkisi altında gelişen entelektüel özgürlük ortamının ise üretimde rekabetin artmasına imkan tanıdığını, bilgi ve teknolojinin birbirlerini besledikleri, sürdürülebilir bir ekosistemin kurulmasıyla kendini güçlendiren ekonomik gelişme dinamiğinin yakalandığını iddia etmektedir. (Mokyr, 2003; Mokyr, 2016)

Jack Goldstone, Avrupa ve dünyanın geri kalanı arasındaki teknolojik ve ekonomik eşitsizlikler ile bunları ortaya çıkaran itici güçlerin neler olduğu sorusuna cevap aradığı çalışmada, bu hususların nedeni olarak, keşiflerin ve yeniliklerin bu bölgede yoğunlaşması, akılcı bilimsel ilerleme, İngiltere'deki sosyal, siyasi, dini ve entelektüel hoşgörü ortamı ve ekonominin üretken sınıflarının desteklenmesi, olduğu yönünde çıkarsamalarda bulunmaktadır. (Goldstone, 2009)

Dengesiz gelişme ve asimetrik güç ilişkileri gibi dış faktörler ile ilişkilerin dezavantajlı sonuçlarına odaklanan, yapısalcılar -bağımlılık okulu- az gelişmiş ülkelerin ticaret ve yabancı yatırımların bir sonucu olarak kalkınmayı başaramayacaklarını iddia etmektedir. Bu çerçevede, önemli görüşler ortaya koyan Prebisch, gelişmiş bir merkez ve geri kalmış bir çevreye sahip küresel bir modeli öngörmekte ve teknik ilerlemenin getirilerinin, az gelişmiş ülkelere doğru transfer olacağını iddia etmektedir. Prebisch, çevre ülkelerin birincil mallar üreterek yaptıkları ihracattan elde edecekleri gelirin hiçbir zaman ithalatları için yapmış oldukları ödemedenden daha fazla olamayacağını, bu durumun ise ülkeler ve bölgeler arası gelir eşitsizliğini artıracığını, iddia etmektedir. Özetlemek gerekirse ise bu analiz ile dış ticaretin tarihsel olarak farklı donanımlara sahip gelişmiş merkez ile az gelişmiş çevre arasında eşitsiz bir alışverişe yani değer aktarımına neden olduğu, bu durumun ise ülkeler arası gelişmişlik farklılıkları ortaya çıkardığı ve arttığı ortaya konulmuştur. Az gelişmişliğin kökenlerine dair önemli fikirler ortaya koyan, bağımlılık okulunun öncülerinden Paul Baran'a göre ise az gelişmişlik olgusu, sömürü ile ilişkilendirilmiş olup kapitalist gelişmenin maliyeti diğerlerinin gelişmemesi olarak açıklanmıştır. Yine bu çerçevede fikirler ortaya koyan G. Frank, kapitalizmin hiyerarşik bir yapı meydana getirdiğini, bu eşit olmayan ilişkiler hiyerarşinin ise yaratılan artığın az gelişmiş olandan gelişmiş olana doğru aktarılması işlevini gördüğünü, bu durumun ise ülkeler arası farklılıklara neden olduğunu iddia etmektedir. Yine ülkeler arası gelişmişlik farklarının bir yansıması olarak karşımıza çıkan merkez-çevre kavramı üzerine çalışmaları ile bilinen Immanuel Wallerstein da Dünya Sistemi Yaklaşımında, dünya ekonomilerinin merkez ve çevre devletler olarak ikiye ayrıldıkları, bunların yanında merkez ve çevre arasında bulunan yarı çevre alanların da olduğunu savunmaktadır. Dünya ekonomisinde merkezi bir siyasi mekanizmanın olmadığı bu yaklaşımda, çevrenin az gelişmişliğini merkezin gelişiminin bir sonucu olduğu, gelişmekte olan ülkelerin bu bağımlılık ilişkisinden ancak, serbest ticaretten koparak ve

yabancı yatırımların ülkeye girişini engellemeden sıkı bir şekilde kontrol ederek kurtulabilecekleri iddia edilmektedir. (Yağlıkara, 2018: 15, 16, 53, 63, 64, 65; İçli, 2003:107)

4. ÜLKELERİN ZENGİNLİK VE YOKSULLUKLARININ KURUMSAL ANALİZİ: EKONOMİ POLİTİK PERSPEKTİF

Bundan önceki bölümde, ülkeler arası eşitsizliklerin/farklılıkların açıklanmasında, kültürel ve/veya coğrafi farklılıklara, Protestan ahlakın/kültürün önemine, ülkeler arası yönetim becerilerine, ülkelerin sahip oldukları beşeri ve fiziksel sermaye ile teknolojik farklılıklara, şans faktörüne, hegemonik istikrarın yarattığı iklime, uluslararası ticaretin olumlu/olumsuz etkilerine, ülkelerin sömürge tarihi ve küresel güçlerle olan ilişkilerine atfen bağımlılık yaklaşımına, merkez ve çevre ilişkileri bağlamında ülkelerin dünya sistemindeki konumuna vurgu yapıldığı ortaya konulmuştur. Esasen toplumlar arası farklılıkları anlamak için ortaya konulan bu tespitler, konjoktürel olarak açıklayıcı özellikler içermekte ise de konuyu bütün yönlerden açıklayacak ve/veya araştırmacıların geneli tarafından kabul görebilecek düzeyden uzakta bulunmaktadır. Siyasal, kültürel ve toplumsal değer yargılarından arındırılmış, kurumsal süreçleri çözümleme kapsamı dışında sayan bu görüşlerin çoğu, gerçekte dinamik olan iktisadi süreçleri anlamak ve ülkeler arası kalkınma farklılıklarını kesin bir şekilde açıklamak ve iktisadi meselelerini çözüme kavuşturmak için önemli eksikliklere sahiptirler. (Özçelik ve Özveren, 2015: 21, 24; Yavilioğlu, 2002: 55)

Bu noktada ülkeler arası farklılıkların, ülkelerin sahip oldukları farklı kurumsal yapılarından kaynaklandığı savunan ve ana akım ve/veya radikal iktisat okullarına değişik düzeylerde eleştiri getirerek farklı bir vizyon ortaya koyan “Kurumsal İktisat” açılımı ve Yeni Kurumsal İktisat² olarak isimlendirilen kolu, özellikle kalkınma iktisadi tartışmaları içerisinde öne çıkmayı başarmıştır. Yeni Kurumsal İktisat, ekonomik büyüme modellerine demokrasi, özgürlükler, mülkiyet hakları, kültür, gelenekler, hukuki düzenlemeler gibi iktisadi olmayan faktörleri de dâhil etmeye, ekonomik ve sosyal performansın merkezine kurumsal analizi yerleştirmeye başlamıştır. (Medina-Moral ve Montes-Gan, 2018: 44; Siyakiya, 2017: 4; North, 1995: 17; Toye, 1995: 55)

20’nci yüzyılın başlarında, özellikle neoklasik iktisada muhalif bir akım olarak ortaya çıkan bu perspektifte kurum kavramı, kökleri geçmişte olan ve insan topluluklarının geleceğe taşıyan istikrarlı davranış tarzları ve düşünce alışkanlıklarını ifade etmekte, toplum tarafından yaygın olarak paylaşılan, sürekli hale gelen ve insan davranışlarının sınırlarını oluşturan temel değerler grubu olarak tanımlanmaktadır. Kurumlara, bilgi eksiklikleri ve piyasada iş yapmadan diğer bir ifade ile işlem maliyetlerinden (transaction cost)³ kaynaklanan belirsizliklerin azaltılması, teşvik yapılarının tasarlanması ile bireylerin tutum ve davranışlarının şekillendirilmesine yardımcı olması noktasında bir rol biçilmektedir. Mülkiyet haklarını güçlendiren, yeni teknolojilere yatırımı ve becerileri özendirilen kapsayıcı ekonomik kurumların, büyümeye elverişli bir ortam sağladığı; buna karşılık kaynakların belirli kişi veya küçük gruplar tarafından sömürülmesine dayanan dışlayıcı ekonomik kurumların ise mülkiyet haklarını korumaktan ve ekonomik faaliyeti özendirmekten aciz olması dolayısıyla gelişmeye mani olduğu yönünde bir teorik perspektif sunmaktadır. Kurumların ekonomik performans üzerindeki olumlu etkisi, düşük işlem maliyetleri ile mümkün olabilmekte, düşük işlem maliyeti ve buna bağlı olarak ortaya çıkan düşük üretim maliyetleri, ekonomide canlanmaya ve

² Yeni Kurumsal İktisat, Ronald Coase’un, öncü çalışmasının (Firmanın Doğası- The Nature of the Firm) yanı sıra Oliver E. Williamson’ın ve Douglass C. North’un katkılarına dayanan, özellikle 70’li yıllardan sonra ABD’de popüler olan, bir iktisat okuludur. YKİ, biri Coase-Williamson kaynaklı İşlem Maliyetleri İktisadi (Transaction Costs Economics), diğeri de North kaynaklı Yeni İktisadi Tarih (New Economic History) olmak üzere, iki yeni kurumsalcı akımın bileşkesi olarak gelişmiştir. Detaylı bilgi için bkz. (Özçelik ve Özveren, 2015: 42)

³ Yeni Kurumsal İktisat, ‘işlem maliyetleri’nin üç temel çeşidini ele almakta olup bunlar, “araştırma ve bilgi edinme maliyetleri” (search and information costs), “pazarlık maliyetleri” (bargaining costs) ve “yasal düzenleme ve yaptırım maliyetleri” (policing and enforcement costs) dir. Detaylı bilgi için bkz. (Özçelik ve Özveren, 2015: 40)

yüksek ekonomik performansa neden olmaktadır. Bu çerçevede kurumlar ile ekonomik büyüme arasındaki teorik bağlantı, kurumsal kaliteyi oluşturan bileşenlerin iyileştirilmesinin, fiziki ve beşerî sermaye yatırımlarının artmasıyla sonuçlanacağı ve bunun bahsedilen kaynakların daha etkin kullanılmasını sağlayarak ekonomik büyümeyi artıracığı görüşüne dayanmaktadır. (Güzel ve Murat, 2019: 320; Derya 2020:121; Akın, 2020: 121; Harris, Hunter ve Lewis, 1995: 10; Toye, 1995:60-61; Yılmaz, 2012: 324-6; Demir, 1996: 173)

Özellikle Eski Doğu Bloku ülkelerinin serbest piyasa ekonomisine entegrasyon süreçlerinden bu yana ekonomik büyümenin önemli bir belirleyicisi olarak kurumsal kalite olgusuna olan ilgi büyük ölçüde artmıştır. Bu konuda yapılan en önemli çalışmalardan birisi D. Acemoğlu ile J. Robinson tarafından kaleme alınmıştır. Bu çalışmada, yukarıda ifade edilen faktörlerin tamamı ekonomik büyümenin önemli belirleyici olarak kabul edilmiş ancak ekonomik büyümenin artırılması söz konusu olduğunda yalnızca yukarıdaki faktörlerin önemli olmadığı ifade edilmiştir. Buna ek olarak bağımsız çalışan bu faktörlerin, dış şoklara dayanıklı ve sürdürülebilir bir ekonomi oluşturmak için yeterli olmadığı ortaya konulmuştur. Acemoğlu ve Robinson, ülkeler arasındaki refah farklarının, ana nedeninin coğrafi, tarihi ya da kültürel faktörler olmadığını savunurken, bu farklılığın temel nedeni olarak ulusların sahip olduğu kurumların niteliğini ön plana çıkarmaktadırlar. Yazarlar bu bakış açılarından hareketle, katılımcı ve hesap verilebilir bir yönetim tarzını, hukukun üstünlüğünü ve mülkiyet haklarının korunmasını temin eden kapsayıcı kurumlara sahip toplumların refaha erişmede öne çıktıklarını bunun tersine daha çok güç zenginliği elinde bulunduran elit kısmın çıkarlarını korumak için maksadıyla ortaya çıkan sömürücü kurumlara sahip toplumların ise bu yarışta geride kaldıklarını, tarihsel bir perspektiften ele almak ve çeşitli ülke örnekleri ile desteklemek kaydıyla ortaya koymuşlardır. Elbette eksikleri bulunmakla birlikte yazarlar, kalkınma iktisadının önemli tartışma alanlarından birisi olan “ulusların zengin ya da yoksul olmasının altında yatan nedenler nelerdir?” sorusuna, ortaya koydukları “kurum” merkezli analizleri ile tatminkâr cevaplar vermeyi başaramışlardır. Kapsayıcı kurumların yarattığı siyasal ve ekonomik ortamın, toplumun ihtiyaç duyduğu yeni kapsayıcı kurumları teşvik ettiğini, buna karşılık, sömürücü kurumların ise kısır bir döngü içerisinde sömürücü rejimin önünü açtığını, bu nedenle sömürücü siyasal ve ekonomik kurumların, kapsayıcı ekonomik ve siyasal kurumlar haline dönüştürülmesinin zor olduğunu, ifade eden yazarlar, bunun için bir yıkımın (yaratıcı) yaşanması gerektiğini, bu yol ayrımında kapsayıcı kurumların tesisine yönelik tercihin bu hususa neden olduğunu, ortaya koymuşlardır. Yazarlar, söz konusu dönüşüm sürecinde, geniş tabanlı bir koalisyon eşliğinde, kapsayıcı kurumların inşasına yönelik atılma girişilmesi gerektiğini de belirtmektedirler. (Acemoglu ve Robinson, 2018)

Daron Acemoglu, Simon Johnson ve James A. Robinson, bir başka çalışmalarında ise Avrupalılar tarafından sömürgeleştirilen ülkeler arasında kişi başına düşen gelirdeki büyük farklılıkların temel nedenlerin neler olabileceği sorusuna cevap aramışlardır. Bu bağlamda öncelikle, Avrupalı kolonyal güçlerin sömürdükleri ülkelerde, farklı türde kolonizasyon politikası uyguladıklarını ortaya koymuşlardır. Örneğin, Belçika'nın Kongo'da kalıcı olma fikri bulunmadığı için, bu ülkede iyi kurumların oluşturulması için çaba harcamadığını ve koloninin kaynaklarının çoğunu kendisine aktarma maksadına hizmet eden “sömürücü devlet” uygulamasını sürdürdüğünü ifade etmişlerdir. Buna karşılık, Avustralya, Yeni Zelanda, Kanada ve ABD gibi ülkelerde ise uzun vadede kalmak ve yüksek getiri imkânı sağlayacak iyi kurumların oluşması için çalışmak suretiyle, kendi ülkelerindeki kurumların benzerlerini buralarda da inşa ettiklerini belirtmişlerdir. Diğer yandan, sömürge devleti uygulamaları ve bunun mirası olan dışlayıcı kurumların ise bu ülkelerde bağımsızlıktan sonra da varlığını sürdürdüğünü, bahse konu eski kurumların, bu ülkelerde şekillenen yeni kurumlara altlık teşkil ettiği ve bu durumun ise ülkelerin genel ekonomik performansına tesirde bulunduğunu iddia etmişlerdir. (Acemoglu, Johnson ve Robinson, 2001)

Acemoglu ve diğer araştırmacılar tarafından ortaya konulan bu özgün fikirler, çalışma bağlamında ele aldığımız 10 ülkenin, zenginlik ile yoksulluklarının nedenlerini/kaynaklarını anlama ve

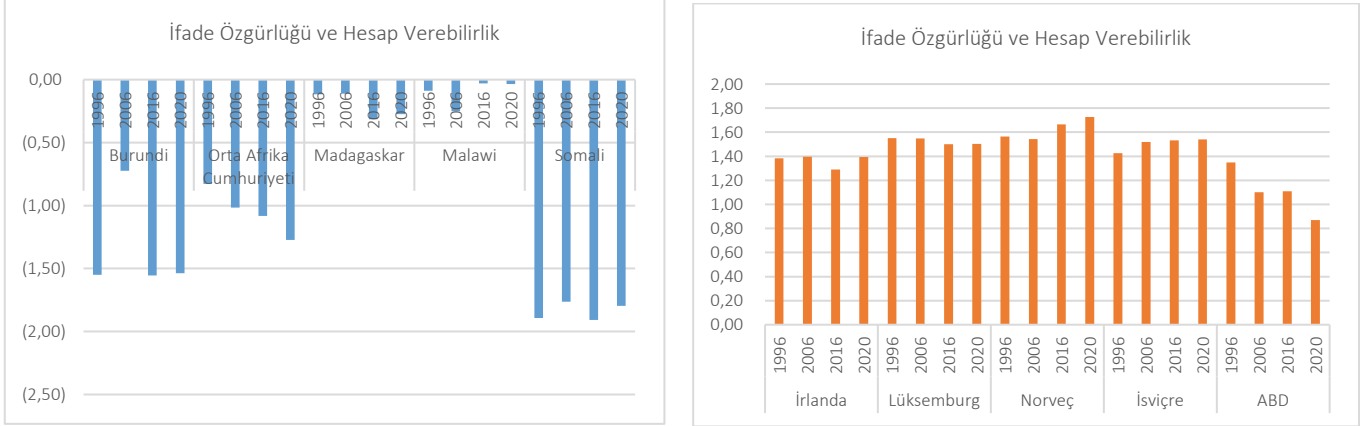
yazarların öne sürdüğü, *ülkelerin zenginliklerinin ve/veya yoksulluklarının nedeninin, ulusların sahip olduğu ekonomik ve siyasi kurumların niteliği olduğu diğer bir ifade ile ulusların kapsayıcı kurumlara sahip olup olmamasının aralarındaki refah farklılıklarının nedeni olduğu ve bunlar da kolonyal geçmişin izlerinin bulunduğu* yönündeki savlarını, karşılaştırmalı bir şekilde analiz etme açısından, önemli bir noktada bulunmaktadır. Bu çalışmada söz konusu perspektiften hareketle, kapsayıcı kurumların yüksek ekonomik performansla, dışlayıcı/sömürücü kurumların ise düşük ekonomik performansla ilişkisine dair, üretilen çeşitli nicel veri setlerinden de faydalanılmak kaydıyla karşılaştırmalı bir analizde bulunulması suretiyle literatüre katkı sunulması amaçlanmaktadır.

Kurum kavramının ihtiva ettiği mülkiyet hakları, sivil özgürlükler, hukukun üstünlüğü, yolsuzluğun önlenmesi ve ifade özgürlüğü gibi kavramların kalite düzeyinin ölçülmesine ilişkin çalışmalar çerçevesinde, çeşitli uluslararası ekonomik örgütler, sivil toplum düşünce kuruluşları ve akademik kuruluşlar tarafından belirli bir metodoloji etrafında anlamlı nicel veri setlerinin ortaya konulduğu görülmektedir. Ancak bazı göstergeler gerçeğe dayalı objektif makro ekonomik veriler içerirken, bazıları çeşitli tecrübeler dayalı olarak türetilmiş öznel algı göstergeleri şeklindedir. Geliştirilen bu veri setlerinin de etkisiyle kurumların ekonomik büyüme üzerindeki etkisini araştıran çalışmaların sayısında önemli artışlar olmuştur. (Özçelik ve Özveren, 2015: 24)

Ülkelerin kurumsal yapılarının analize konu edileceği bu kısımda, kamu kuruluşları, sivil toplum kuruluşları, hanehalkı, firma araştırmaları ve ticari bilgi sağlayıcıları olmak üzere çok sayıda kaynaktan veri derleyen ve bu özelliği ile diğer kurumsal göstergelere⁴ nazaran öne çıkan *Dünya Yönetişim Göstergelerinden* (WGI) yararlanılmıştır. Bu veri setinde, ifade özgürlüğü ve hesap verilebilirlik, siyasal istikrar ve şiddetsizlik, yönetimin etkinliği, hukukun üstünlüğü, düzenlemelerin kalitesi, yolsuzluğun kontrolü olmak üzere altı kurumsal gösterge seti bulunmaktadır. İlk kavram olan "Siyasi Yönetişim" göstergeleri, ifade özgürlüğü ve hesap verebilirlik ile siyasal istikrara ilişkin verileri içermektedir. İkincisi "Ekonomik Yönetişim" göstergeleri olarak tanımlanmakta ve düzenlemelerin kalitesi ve hükümetin etkinliğine ilişkin verileri içermektedir. Sonuncusu ise "Kurumsal/Sosyal Yönetişim" göstergeleri olarak isimlendirilmekte olup, hukukun üstünlüğü ve yolsuzluğun kontrolüne dair verileri barındırmaktadır. Bir standart sapma değeri ile her yıl için standardize hale getirilen bu kurumsal kalite göstergeleri için en düşük skoru ifade eden -2,5 ile en yüksek skoru ifade eden + 2,5 değerleri arasında değişen kurumsal kalite puanları bulunmaktadır. (Kaufmann vd., 2010: 3, 4)

⁴ Ulusal ve uluslararası çalışmalarda "kurumsal kalite"yi temsilen, Freedom House, Fraser Institute ve Heritage Foundation ait ekonomik özgürlük endeksleri ile PRS Group tarafından hazırlanan Uluslararası Ülke Risk Rehberi (ICRG), The Economist'in Demokrasi Endeksi, Transparency International'ın Yolsuzluk Algılama Endeksi, Dünya Ekonomik Forumu (World Economic Forum) tarafından yayınlanan Küresel Rekabet Edebilirlik Endeksi (Global Competitiveness Index), Dünya Bankası İş Yapma Endeksi (Doing Business) gibi pek çok farklı veri seti kullanılabilir. Ancak bu çalışmada, çalışmanın amacı, sınırlılıkları, hipotezleri ve erişilebilirlik gibi unsurlar çerçevesinde, Dünya Yönetişim Göstergeleri (WGI) kullanılması uygun değerlendirilmiştir.

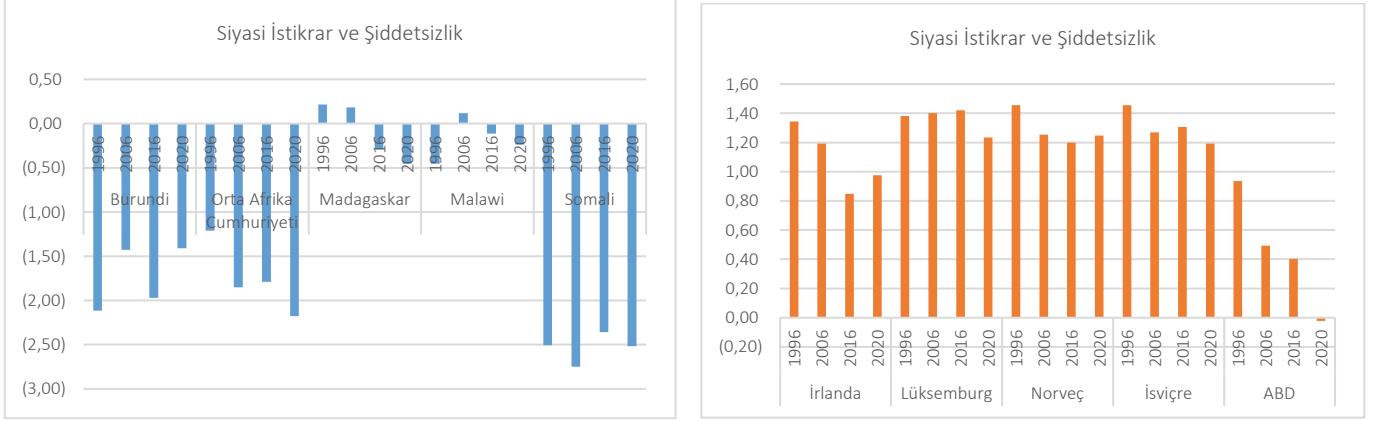
Şekil 1: Zengin ve Yoksul Ülkelerde İfade Özgürlüğü

Kaynak: World Governance Indicators (WGI) istatistiklerinden faydalanılarak oluşturulmuştur.

Demokrasi, politik özgürlükler, saydamlık, seçimlere olan güven, siyasi haklar ve siyasi kurumların işleyişi, politikada askeri güç, basın özgürlüğü gibi alt başlıkları içeren **“İfade özgürlüğü ve hesap verme sorumluluğu”** verileri bağlamında en zengin ve en yoksul ülkelerin performansları karşılaştırılacak olur ise öncelikli olarak yapılacak tespit, zengin ülkelerin tamamının elde ettikleri pozitif ve yüksek performansa karşılık yoksul ülkelerin sahip olduğu negatif ve düşük performanslardır. 2020 yılı verileri itibariyle yoksul ülkeler içerisinde, -0,03 skora sahip bulunan Malawi diğer ülkelere nazaran kısmi iyileşen ve artan performansı, dikkat çekmektedir. -1,80 puana sahip olan ve yirmi yılı aşkın süredir devam eden iç savaşın da etkisiyle, iç siyasi ve askeri karmaşanın devam etmekte olduğu Somali ise süregelen düşük performansı ile öne çıkan ülkedir. Somali gibi uzun süreli iç savaş geçmişi olan eski Belçika kolonisi Burundi süregelen düşük performansı, Eski Fransız sömürgesi, zengin yeraltı kaynaklarına rağmen, darbelerle dolu geçmişi yüzünden dünyanın en az gelişmiş ülkeleri arasında yer alan Orta Afrika Cumhuriyeti ise daha da bozulma eğilim gösteren seviyesi ile ortaya çıkmaktadır. Son dönemde yönetimde istikrar çabalarının yoğunlaştığı Madagaskar da tıpkı Malawi gibi yine negatif ancak görece iyi performansı ile diğer yoksul ülke skorlarından kısmen ayrılmış gözükmektedir. “İfade özgürlüğünün beşiği” olarak addedilen Norveç, 1,73’lük skor ile en yüksek performans gösteren ülke olurken onu 1,54’lük skoru ile İsviçre takip etmektedir. Küresel sistemin ana aktörü olan ancak bu sisteme, sistemin temel kuruluşları ile ana akım medyaya yönelik itirazlarını en yüksek perdeden dile getiren ve bunu destekler girişimlerde bulunan bir devlet başkanı tarafından 2017 yılından 2021 yılına kadar yönetilmekte olan ABD ise 0,87’lik skor ile, zengin ülkeler arasında en düşük performans gösteren ve düşme eğilimini sürdüren ülke olarak diğerlerinden farklılaşmış durumdadır. Hem seçim kampanyaları hem de başkanlık görevini devralmasından sonraki süreçte birçok protesto ile karşılaşan Trump, başkanlık süresi boyunca, kendisinden önceki başkanlardan farklı bir profil çizmiş ve ülkesinde ifade ve örgütlenme özgürlüğü ile özgür medyanın desteklenmesine yönelik tedbirlere öncelik vermemiş hatta sosyal medya platformları ve/veya ana akım medyaya yönelik olarak sansür çabalarına dahi girişmiştir. (Baykan, 2020: sy; Ünlükaplan ve Canıkalp, 2015: 413)

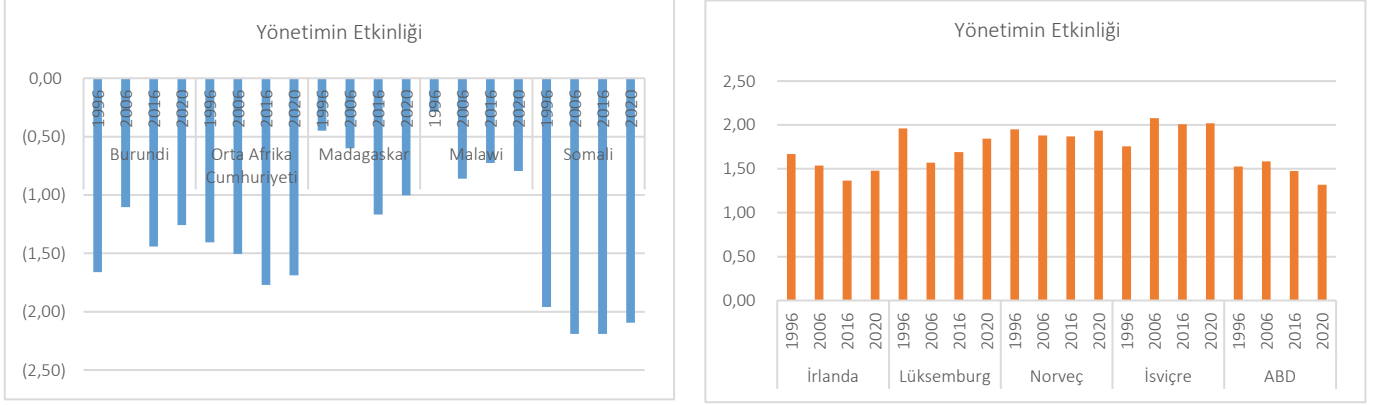
Şekil 2: Zengin ve Yoksul Ülkelerde Siyasi İstikrar

Kaynak: World Governance Indicators (WGI) istatistiklerinden faydalanılarak oluşturulmuştur.

Etnik, dinsel, bölgesel nitelikteki çatışmalar, hükümet istikrarı, toplumsal huzursuzluk, siyasi cinayetlerin varlığı, terör olgusu ve silahlı çatışmalar gibi çeşitli istikrarsızlık unsurlarına dair verileri içeren, "**Siyasi istikrar ve şiddetin/terörün yokluğu**" skorları incelendiğinde, bir önceki kurumsal gösterge setindeki ile benzer bir durum ile karşı karşıya olunduğu görülmektedir. Zira bu gösterge bağlamında yoksul ülkelerin düşük ve negatif skorları, zengin ülkelerin ise yer yer azalma eğilimi göstermekte ise pozitif ve görece yüksek performansları, öne çıkan ilk tespitlerdir. 2020 yılı verileri bağlamında, yoksul ülkeler içerisinde yer alan Somali -2,52 düzeyindeki skoru en düşük performansa, -2,18 düzeyindeki puanı ile Orta Afrika Cumhuriyeti ikinci en kötü performansa sahip ülke olarak öne çıkmış durumdadır. Burundi ise kısmen iyileşen ancak halen -1,41 seviyelerinde bulunan düşük bir seviye elde etmiş durumdadır. Bir önceki yönetim göstergesinde olduğu gibi Madagaskar (-0,46) ve Malawi (-0,11) düzeyindeki düşük ancak görece iyi performansları ile diğer üç ülkeyi geride bırakmış gözükmemektedir. Çoğunluğu yakın zamanda bağımsızlığını kazanmış, büyük ölçüde siyasal ve ekonomik istikrarsızlıkların hüküm sürdüğü, yer yer etnik/dini çatışmaların devam ettiği, demokratikleşme ve özgürlüklerin tam olarak sağlanamadığı bu ülkelerin durumunu yansıtan skorların, göstergelerde yer bulduğu görülmektedir. (Köseoğlu ve Djamanca, 2015: 55) Siyasal istikrarın yaygın bir görünüm arz ettiği zengin ülkelerde ise bir önceki yönetim göstergesine benzer bir durumun varlığı göze çarpmaktaysa da tek farklılaşan husus, ABD'nin 2020 yılı itibarıyla -0,02 ile negatif bir skor elde etmiş olmasıdır. Trump'ın, ABD'nin 90'lardan bu yana sürdürmekte olduğu neo liberal taahhütlerinden, artık kendisine değil rakiplerine hizmet ettiği düşüncesiyle vazgeçme yönünde şekillenen fikri ve bunun uzantısı olarak kabul edilebilecek uygulamaları, ABD'nin küresel yönetim skorları üzerinde negatif bir baskıya neden olmuştur. 3 Kasım 2020 yapılan, 2020 ABD Başkanlık seçimlerini Demokrat aday Biden'ın kazanması sonrası, Trump ve destekçilerinin, seçmen sahtekarlığı iddiaları üzerine şekillenen tepkileri, Ocak 2021'de Amerika Birleşik Devletleri Kongre Binası baskını ile en yüksek seviyesine ulaşmıştır. Bu durum, sokağa çıkma yasağı uygulanması ve Ulusal Muhafızların konuşlandırılması gibi olağanüstü tedbirler ile bertaraf edilerek normale çevrilmiş ve akabinde Trump başkanlık koltuğunu Biden'ı devretmişse de seçim sonrası süreçte hızlanan iç siyasi istikrarsızlıkların, ABD'nin siyasal istikrar göstergesini istikrarsızlaştırdığı görülmektedir. Norveç, bir önceki göstergede olduğu gibi, bu yönetim göstergesinde de en yüksek (1,25) skora sahip ülke konumunu sürdürmektedir. Lüksemburg da 1,23'lük skoru ile Norveç'in ardından en yüksek performansa sahip ülke konumundadır.

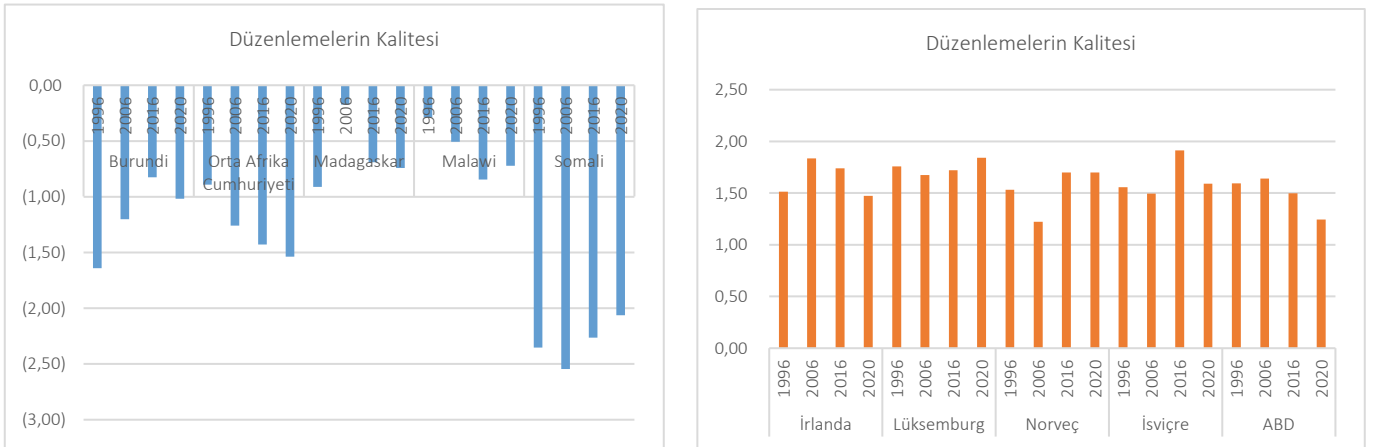
Şekil 3: Zengin ve Yoksul Ülkelerde Yönetimin Etkinliği

Kaynak: World Governance Indicators (WGI) istatistiklerinden faydalanılarak oluşturulmuştur.

Kamu hizmetlerinin kalitesine ilişkin algıların, kamu hizmetinin niteliğinin ve siyasi baskılardan bağımsızlığının, politika oluşturma/uygulama kalitesinin ve hükümetin bu konudaki kararlılığına dair güvenin ölçüldüğü ve bürokrasi, kurumsal etkinlik ve kamusal mal/hizmet sunumunda kalite gibi faktörlerin yer aldığı “**Yönetimin etkinliği**” verileri incelendiğinde; bundan önce analize konu edilen iki kurumsal göstergedeki skora benzer bir genel durumla karşı karşıya olunduğu görülmektedir. Bu yönetim göstergesinde de zengin ülkelerin yüksek/pozitif, yoksul ülkelerin ise düşük/negatif skorları dikkat çeken ve tespit edilen ilk hususlardır. Detayları ele almak gerekir ise zengin ülkeler içerisinde yer alan ve Lüksemburg’dan sonra dünyanın en zengin ülkesi konumunda bulunan İsviçre, artan performansı ve sahip olduğu 2,02 puan ile en yüksek, diğer iki göstergenin en yüksek skora sahip ülkesi Norveç ise 1,94 puan ile ikinci sırada yer alan ülkedir. Yoksul ülkeler açısından ele alındığında, Somali -2,09 ile bu gösterge bağlamında en kötü performans gösteren ülke olmuştur. Diğer göstergelerde de olumsuz skorları ile öne çıkan Orta Afrika Cumhuriyeti -1,69’luk skoru ile, düşük performansa sahip ikinci yoksul ülke konumunda yer almaktadır. Malawi, diğer göstergelerde, yoksul ülkeler içerisinde nispeten, iyi skor elde eden ülke olarak öne çıkmış durumdadır. Devletin rolü ve işlevlerini yerine getirme biçiminde önemli değişiklikler yaratmak ve kamu yönetiminde etkinlik sağlamaya yönelik olarak ortaya konulan çabaların henüz olumlu sonuç vermediği veyahut etkilerinin henüz verilere yansımadağı, görülmektedir. (Ünlükaplan ve Canıkalp, 2015:415)

Şekil 4: Zengin ve Yoksul Ülkelerde Düzenlemelerin Kalitesi

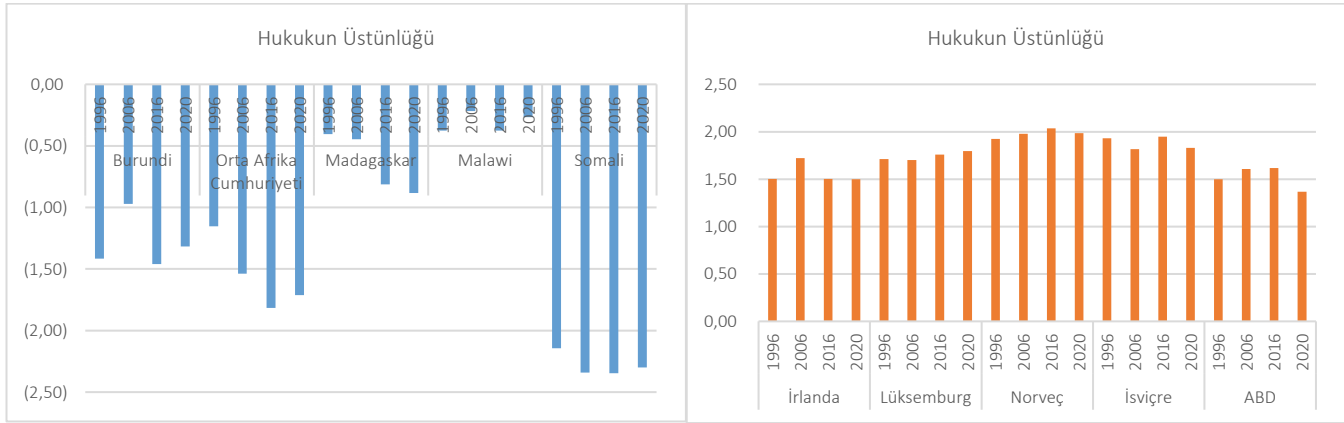

Kaynak: World Governance Indicators (WGI) istatistiklerinden faydalanılarak oluşturulmuştur.

Hükümetin özel sektör gelişmesine izin veren ve bunları teşvik eden politika ve düzenlemeleri hayata geçirebilme yeteneğini ölçen ve haksız rekabet uygulamaları, hükümet müdahaleleri ve vergi etkinliği gibi alt başlıkların yer aldığı “**Düzenlemelerin kalitesi**” verileri incelendiğinde; zengin

ülkelerin pozitif ve yüksek trende sahip performansı burada da öne çıkmaktadır. Buna karşılık yoksul ülkelerin düşük ve negatif eğilim gösteren performansı yine Şekil 4'ten izlenebilmektedir. Yoksul ülkeler içerisinde, Somali -2,06'lık skoru ile en düşük, Malawi ise -0,72'lik düşük ancak görece yüksek performansı ile öne çıkan ülkelerdir. Lüksemburg, 1,84'lük skoru ile bu göstergenin en yüksek performansa sahip zengin ülkesi konumundadır. Norveç, 1,70 ile ikinci sırada, yer almaktadır. Diğer göstergelerin de görece/nispi düşük performansa sahip ülkesi ABD, 1,24 puan ile, bu gösterge bağlamında da zengin ülkeler arasında, en düşük seviyeyi elde etmiş gözükmektedir. Esasen adil rekabeti desteklemek ve bir hizmet sağlayıcı olarak kamu sektöründe güven oluşturmak için düzenlemeler geliştirilmesi ekonomik performans için önemli ise de özellikle yoksul ülkelerde bu alandaki sorunların ise devam ettiği izlenmektedir. (Ünlükaplan ve Canıkalp, 2015:414)

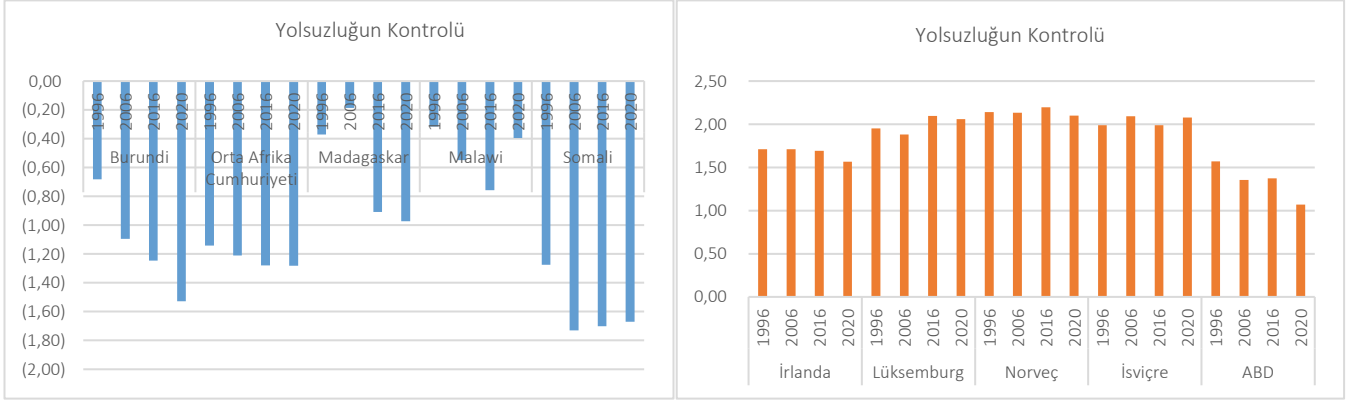
Şekil 5: Zengin ve Yoksul Ülkelerde Hukukun Üstünlüğü

Kaynak: World Governance Indicators (WGI) istatistiklerinden faydalanılarak oluşturulmuştur

Temsilcilerin toplumun kurallarına uyma düzeyleri, sözleşmelerin uygulanabilirliği, mülkiyet haklarının güvence altında olması ile adliye teşkilatına güvene ilişkin algıların ölçüldüğü ve mülkiyet hakları ve yargı bağımsızlığı gibi önemli alt kalemleri içeren **"Hukukun üstünlüğü"** verileri incelendiğinde; öncelikli olarak, yoksul ve zengin ülkeler açısından bundan önceki göstergelerde tespit ettiğimiz hususların benzerinin bu gösterge bağlamında da ortaya çıktığını ifade etmek gerekmektedir. Son yıl verileri itibarıyla zengin ülkeler için yüksekten düşüğe performans sıralaması, Norveç, İsviçre, Lüksemburg, İrlanda ve ABD şeklinde iken yoksul ülkeler bağlamında en düşükten en yükseğe sıralama, Somali, Orta Afrika Cumhuriyeti, Burundi, Madagaskar ve Malawi şeklinde oluşmuştur. Ekonomik aktörler için güvenilir kabul edilen devletler için kritik bir bileşen olan hukukun üstünlüğü zengin ülkelerde büyük ölçüde tesis edilmiş gözükmektedir. Ancak yoksul ülkelerde halen bazı suçların cezасız kaldığı ve hukuki düzenlemelerin belirli gruplara eşit olmayan şekilde uygulanması gibi olumsuzlukların devam etmekte olduğu fiili durumu çerçevesinde, bu göstergedeki sorunlu görünümün devam ettiği ise Şekil 5'ten izlenmektedir.

Şekil 6: Zengin ve Yoksul Ülkelerde Yolsuzluğun Kontrolü

Kaynak: World Governance Indicators (WGI) istatistiklerinden faydalanılarak oluşturulmuştur.

Siyasi gücün hangisinin özel kazançlar için kullanıldığı, küçük ve büyük ölçekli yolsuzluklar ile devletin elitler ve özel çıkarlar için ele geçirilmesi ile ilgili algıların ölçüldüğü “**Yolsuzluğun kontrolü**” verileri incelendiğinde; bundan önceki beş kurumsal veri setinde yapılan temel tespitin bu noktada yapılmasına bir mâni bulunmamaktadır. Bu göstergede de zengin ülkelerin yüksek/pozitif, yoksul ülkelerin negatif/düşük performansı, Şekil 6’dan anlaşılabilir. Norveç (2,10), İsviçre (2,08) ve Lüksemburg (2,06) son derece yakın ve yüksek skorlar elde etmiş gözükmektedirler. ABD, diğer kurum setlerinde olduğu gibi bu verinin de en düşük performans gösteren zengin ülkesi konumundadır. Genellikle yoksul ülkeler için temel sorunlardan birisi olduğu addedilen ve ekonomik ve toplumsal sorunların gelişmesinde önemi sıklıkla vurgulanan yolsuzluk olgusuna dair algıların ölçüldüğü bu göstergede, dünyanın en yoksul ikinci ülkesi olan Somali -1,67 puan ile en düşük performansa sahip ülke konumundadır. Somali’yi Orta Afrika Cumhuriyeti ve Burundi takip etmekte olup Malawi, diğer yoksul ülkelere nazaran görece iyi (-0,40) performansını burada da devam ettirmiştir. Şekil 6’daki verilerden, yolsuzluğu önlemek ve yolsuzlukla mücadele etmek için kapsamlı bir yasal çerçevenin zengin ülkelerde tesis edildiği, yoksul ülkelerde ise henüz sağlanamadığı izlenmekte olup Sahra Afrika’ya yönelik yaygın yolsuzluk algısının bu rakamlara da yansıtıldığı görülmektedir.

İncelemeye konu dönemde yoksul ülkelerde; esasen bütün kurumsal göstergeler negatif değerlere sahip bulunmaktaysa da yıllar itibarıyla en kötü görünüm arz eden kurumsal kalite/yönetişim göstergesinin “Yönetimin Etkinliği” olduğu akabinde ise “Siyasi İstikrar ve Şiddet Yokluğu/Terörizm” in geldiği müşahade edilmektedir. Yine aynı dönemde, bu ülkeler için diğer göstergelere nazaran daha iyi görünüm arz eden kurumsal kalite/yönetişim göstergesinin ise “İfade Özgürlüğü ve Hesap Verme Sorumluluğu” olduğu tespit edilmiştir. Yoksul ülkeler arasında en düşük kurumsal performansa sahip olan ülke *Somali*, diğer ülkelere nazaran daha yüksek performansa sahip olan ülke ise *Malawi* olmuştur. Bu ülkelerde, mülkiyet haklarını güvenceye alacak, hukuk güvenliğini temin edecek, siyasal istikrarı sağlayacak ve katılımcı yönetim anlayışının yerleşmesine imkân tanıyacak düzeyde iyi kurumsal yapının inşa edilemediği, bahse konu ülkelerin bu alandaki yönetim boşluklarının (governance gap)⁵ devam ettiği görülmektedir. Esasen bu tespitler, Dünya Bankası tarafından Afrika Bölgesine yönelik olarak yapılan, bölge ülkelerinde hukukun üstünlüğünün zayıf olduğunu, hesap verilebilirliğin bulunmadığını ve yolsuzlukların yüksek olduğu ile bölgenin kalkınma sorunlarının temelinde tüm bu kurumsal kalite/yönetişim problemlerinin bulunduğu yönelik değerlendirmeler ile de uyumludur. 1960’lı yıllardan sonra bağımsızlığını elde eden ancak

⁵ Yönetişim boşluğu, bir ülkede sürdürülebilir ekonomik yapı için gereken çeşitliliğin bulunmaması, özel sektörün yeteri ölçüde gelişmemesi ve siyasal katılımcılığın ve sivil özgürlüklerin düşük düzeyde kalması gibi hususlar olarak özetlenebilir.

iyi devlet yönetimi konusunda tecrübe eksikleri bulunan bu devletler, sömürge yönetimlerinin burada kalıcı olmayacakları düşüncesiyle iyi kurumlar oluşturmak yönünde çaba harcamamaları dolayısıyla dışlayıcı özellikler arz eden bir kurumsal miras ile karşı karşıya kalmışlardır. Bu kurumsal mirasın etkisiyle ortaya çıkan siyasal istikrarsızlık ve makro ekonomik sorunlar ise söz konusu ülkelerin genel ekonomik performansına ve/veya kalkınma düzeylerine tesirde bulunmuştur.

Zengin ülkelerde ise her ne kadar pozitif ve olumlu bir görünüm ön plana çıkmaktaysa da yıllar itibariyle en kötü görünüm arz eden kurumsal kalite/yönetişim göstergesinin “Siyasi İstikrar ve Şiddet Yokluğu/Terörizm”in olduğu müşahade edilmektedir. Yine aynı dönemde, bu ülkelerde en iyi görünüm arz eden kurumsal kalite/yönetişim göstergesinin ise “Yolsuzluğun Kontrolü” olduğu, görülmektedir. Zengin ülkeler arasında en yüksek performansa sahip olan ülke *Norveç*, diğer ülkelere nazaran düşük performans gösteren ülke ise *ABD* olmuştur. Yoksul ülkelere farklı olarak bu ülkelerde, ekonomik büyümenin devamlılığını ve piyasaların etkin çalışabilmesi için gerekli altyapıyı oluşturacak iyi kurumların/kurumsal yapının büyük ölçüde inşa edildiği, görülmektedir. Bu bağlamda, bahse konu ülkelerde istikrarlı bir makroekonomi yönetimine olanak veren etkin bir maliye, para ve gelirler politikasının varlığını öncelikli olarak ifade etmek gerekmektedir. Bunun yanı sıra, piyasaları düzenleyici ekonomik kurumlar, toplumsal çatışmayı önleyebilecek olan demokratik kurumlar ve sosyal güvenlik ile sosyal koruma kurumlarının da yeteri ve gereği ölçüde teşkilatlandırıldığı, görülmektedir. Zengin ve yoksul ülkelere dair yaptığımız tüm bu tespitler, Acemoglu vd. tarafından öne sürülen, ülkelerin zenginliklerinin ve/veya yoksulluklarının nedeninin, ulusların sahip olduğu ekonomik ve siyasal kurumların niteliği olduğu diğer bir ifade ile ulusların kapsayıcı kurumlara sahip olup olmamasının aralarındaki refah farklılıklarının nedeni olduğu ve bunlar da kolonyal geçmişin izlerinin bulunduğu yönündeki savlarını, büyük ölçüde destekler mahiyettedir.

Çalışma kapsamında analize dahil ettiğimiz yoksul ülkelerin, ekonomik yapılarını teşvik edecek düzeyde çeşitliliği sağlayabilmeleri, özel sektörü geliştirebilmeleri, ekonomik özgürlükleri yükseltmeleri, siyasal katılımcılığı artırabilmeleri ve böylelikle daha yüksek ekonomik performans sergileyebilmeleri ve yoksulluğu bertaraf edebilmeleri teminen ekonomik, siyasal ve sosyal alanda kapsayıcı kurumlar inşa etmeleri, sömürge dönemi mirası kalitesi ve sömürücü/dışlayıcı özellikler ihtiva eden kurumları ise bertaraf etmeleri, elzem gözükmektedir. Halihazırda genel olarak kapsayıcı kurumlara sahip olan zengin ülkelerin ise nitelikli insan kaynakları, gelişmiş fiziksel altyapı, makro ekonomik istikrar ve hukukun üstünlüğü gibi kurumsal faktörlerinin kalite düzeyini de etkileyen/belirleyen alanlarda sürdürülebilir politikalarla yer vermeleri ile eksiklik arz eden alanlardaki kısmi yönetim boşluklarını bertaraf etmeye yönelik adımlarını ise hızlandırmaları önem arz etmektedir.

5. SONUÇ

Kişi başına reel milli gelir büyüklüğü itibariyle dünyanın en zengin beş ülkesi ile en yoksul beş ülkesinin, kurumsal yapılarının karşılaştırmalı bir analize tabi tutulmasının amaçlandığı bu çalışmanın teorik alt yapısını Yeni Kurumsal İktisat oluşturmaktadır. Yeni Kurumsal İktisadi terminolojide, devletler arası performans farklılıklarının açıklanmasında, kurumların önemi vurgulanmakta, farklılığın nedenleri yalnız ekonomik gerekçeler dolayısıyla değil ülkelerin sahip oldukları sosyal, kültürel, siyasal yapılarını da içeren farklı kurumsal yapılarından kaynaklandığı ifade edilmektedir. (Özveren, 2007: 22-23)

Bu bağlamda, beşerî sermayenin geliştirilmesine ve daha verimli alanlara yönlendirilmesine, yeniliklere, eğitime ve rasyonel tüketici özelliklerine sahip olunmasına katkı sağlayabilecek etkin ekonomik kurumlara sahip toplumların, işlem maliyetlerini azaltan siyasal ve ekonomik faaliyetlere imkân veren kurumsal yapıları ile piyasalarını geliştirdiği, yoksulluğu bertaraf ettiği ve toplumsal refahını arttırdığı, savunulmaktadır. Yüksek ve sürdürülebilir ekonomik performansın temelini de

piyasa başarısızlıklarına engel olan, ekonomik aktörler için güvenilir bir aktivite alanı sağlayan, etkin bir kurumsal yapının teşkil edilmesi oluşturmaktadır. (Çetin, 2012:54-56; Chang, 2011: 476-477)

Yeni Kurumsal İktisadın önemli temsilcilerinden olan ve özgün fikirleri ile ön plana çıkan Daron Acemoglu (vd.) tarafından öne sürülen, ülkelerin zenginliklerinin ve/veya yoksulluklarının nedeninin, ulusların sahip olduğu ekonomik ve siyasi kurumların niteliği olduğu diğer bir ifade ile milletlerin kapsayıcı kurumlara sahip olup olmamasının aralarındaki refah farklılıklarının nedeni olduğu ve bu hususların meydana gelmesinde de, ülkelerin kolonyal geçmişin izlerinin bulunduğu yönündeki değerlendirmeler ise bu teorik perspektif ekseninde yapılacak karşılaştırmalı çalışmalarda referans olarak alınabilecek kıymetli bir içeriğe sahip bulunmaktadır. Bu çalışmada genel olarak Yeni Kurumsal İktisadın yöntemleri ile özelde ise Acemoglu (vd.) tarafından öne sürülen teorik perspektif temel alınarak bir analiz gerçekleştirilmiştir.

Bu bağlamda çalışmaya dahil edilen yoksul ülkelerin, mülkiyet haklarını güvenceye alacak, hukuk güvenliğini temin edecek, siyasal istikrarı sağlayacak ve katılımcı yönetim anlayışının yerleşmesine imkân tanıyacak düzeyde iyi kurumlar/kurumsal yapı inşa edemedikleri, bu nedenle de siyasal, sosyal ve ekonomik kurumsal göstergelerin tamamında negatif değerlere sahip buldukları müşahede edilmiştir. Bu ülkelerde yıllar itibariyle en kötü görünüm arz eden kurumsal kalite/yönetişim göstergesinin ise “Yönetimin Etkinliği” olduğu akabinde de “Siyasi İstikrar ve Şiddet Yokluğu/Terörizm” in geldiği görülmüştür. Yine aynı dönemde, bu ülkeler için diğer göstergelere nazaran daha iyi görünüm arz eden kurumsal kalite/yönetişim göstergesinin ise “İfade Özgürlüğü ve Hesap Verme Sorumluluğu” olduğu tespit edilmiştir. Yoksul ülkeler arasında en düşük kurumsal performansla sahip olan ülke *Somali*, diğer ülkelere nazaran daha yüksek performansla sahip olan ülke ise *Malawi* olmuştur.

Yoksul ülkelerden farklı olarak iyi işleyen piyasalar için ekonomik, toplumsal ve siyasi hayatın her alanında etkin kurumlar tesis etmeyi büyük ölçüde başaran zengin ülkelerde pozitif ve olumlu bir görünüm ön plana çıkmaktadır. Bu ülkelerde yıllar itibariyle en kötü görünüm arz eden kurumsal kalite/yönetişim göstergesinin “Siyasi İstikrar ve Şiddet Yokluğu/Terörizm”in olduğu müşahede edilmektedir. Yine aynı dönemde, bu ülkelerde en iyi görünüm arz eden kurumsal kalite/yönetişim göstergesinin ise “Yolsuzluğun Kontrolü” olduğu görülmüştür. Zengin ülkeler arasında en yüksek performansla sahip olan ülke *Norveç*, diğer ülkelere nazaran düşük performans gösteren ülke ise *ABD* olmuştur.

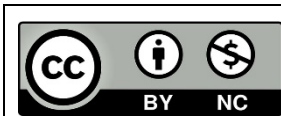
Bu tespit ve değerlendirmeler neticesinde, kapsayıcı kurumların yüksek ekonomik performansla, dışlayıcı/sömürücü kurumların ise düşük ekonomik performansla ilişkili olduğuna dair bulgulara, yapılan çalışma ile de erişildiğini ifade etmek gerekmektedir. Ancak bahse konu tespitin, zengin ülkelerin kapsayıcı kurumlara sahip oldukları için zengin oldukları, yoksul ülkelerin ise dışlayıcı/sömürücü kurumlara sahip oldukları için yoksul oldukları yönünde doğrudan ve/veya kesin bir yargı/kanıt içermediğini de belirtmek gerekmektedir. Zira bu iki kavram arasında geri bildirim etkisi bulunmaktaysa da nedenselliğin varlığı ve yönü halen tartışmalı bir konuya karşılık gelmektedir.

KAYNAKÇA

- Acemoglu, D. Johnson, S ve Robinson, J.A. (2001). The Colonial Origins of Comparative Development: An Empirical Investigation, *The American Economic Review*, 91(5), 1369-1401.
- Acemoglu, D. ve Robinson, J. A., (2018) Ulusların düşüşü: Güç, zenginlik ve yoksulluğun kökenleri, 3. Baskı, Çev. F. R. Velioglu, İstanbul: Doğan Kitap.
- Acemoglu, D., Johnson, S ve Robinson., J. (2004) Institutions as the Fundamental Cause of Long Run Growth. National Bureau Economic Research, Working Paper No. 10481, 1-92.
- African Development Bank Group – ADBG, (2021), African Economic Outlook 2021, From Debt Resolution to Growth: The Road Ahead for Africa.
- Ak, M. (2016). Toplumsal Bir Olgu Olarak Yoksulluk, *Akademik Bakış Dergisi*, 54, 269-306.
- Akın, C. S. (2020), Kurumsal İktisat, Kurallar ve Kurumların İktisadi Gelişme Açısından Önemi, Aktan, Coşkun Can (Ed.), Kurumsal İktisadın Kavramsal Temelleri içinde (97-126 ss), SOBİAD Hukuk ve İktisat Araştırmaları Merkezi Yayınları.
- Allen, R. C. (2009). The British Industrial Revolution in Global Perspective, Cambridge University Press.
- Arpacioğlu, Ö ve Yıldırım, M. (2011), Dünyada ve Türkiye’de Yoksulluğun Analizi, Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi, 4(2), 60-76.
- Ata, A. Y., Koç, A., Akça, H. (2012). The relationship between economic growth and institutional structure in OECD countries: Cross-sectional analysis, *Actual Problems of Economics*, 136 (10), 323-333.
- Bartlett W., Cuckovic, N., Jurlin, K., Hojkovic, A. ve Popovski, V. (2013). Institutional Quality and Growth in EU Neighbourhood Countries, WP5/11 Search Working Paper.
- Bayar, F. (2008). Küreselleşme Kavramı ve Küreselleşme Sürecinde Türkiye. *Uluslararası Ekonomik Sorunlar Dergisi*, 32, 25-34.
- Baykan, D. (2020). ABD'nin 45. Başkanı Donald Trump'ın görevdeki 4 yılı fırtınalı geçti, <https://www.aa.com.tr/tr/abd-baskanlik-secimleri-2020/abdnin-45-baskani-donald-trumpin-gorevdeki-4-yili-firtinali-gecti/2036041> (Erişim: 02.12.2021)
- Bin Wong, R. (1998). China transformed: Historical Chances and the Limits of European Experience, Cornell University Press.
- Çetin, T. (2012). Yeni Kurumsal İktisat, *Sosyoloji Konferansları*, No: 45, 43-73.
- Çınar, Y. (2018). Modernleşme Teorileri Ekseninde Marshall Yardımı ve Türkiye, *MCBÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 16(2), 326-350.
- Chang, H-J. (2011). Institutions and Economic Development: Theory, Policy And History, *Journal of Institutional Economics*, 7(4), 473-498.
- Demir, Ö. (1996). Kurumcu İktisat, Ankara: Vadi Yayınları.
- Derya, H. (2020). Kurumsal İktisat, Kurallar ve Kurumların İktisadi Gelişme Açısından Önemi, Aktan, Coşkun Can (Ed.), Kurumsal İktisadın Katkıları Üzerine Değerlendirme içinde (126-157. ss.) SOBİAD Hukuk ve İktisat Araştırmaları Merkezi Yayınları.
- Diamond, J. (2010). Tüfek, Mikrop ve Çelik, (Çev: Ülker İnce), Ankara: Tübitak Yayınları, 21. Baskı.

- Dumludağ, D. (2014). Kalkınmada Yeni Yaklaşımlar, Dumludağ, D., Aysan, A.F. (ed.), Kurumlar, Kurumsal Değişim ve Ekonomik Kalkınma, içinde (15-36 ss.). Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Emin, E. (2018). Küresel Adaletsizlik Dünya Yoksulluk ve Eşitsizlik Raporu, İnsamer, Araştırma No: 83.
- Gallup, J. L., Sachs, J.D., Mellinger, A. D. (1998). Geography and Economic Development. NBER Working Paper No. 6849, 3-81.
- Goldstone, J. (2009). Why Europe? The Rise of the West in World History, 1500-1850, Boston, MA, McGraw Hill.
- Gürak, H. (2006). Ekonomik Büyüme ve Küresel Ekonomi, Ankara: Ekin Kitabevi.
- Güzel, S. ve Murat, D. (2019). Yönetişim ve Ekonomik Performans Bağlamında OECD Ülkelerinin Konumları, Akademik İncelemeler Dergisi, 14(1), 315-344.
- Harriss, J., Hunter, J., and Lewis, C.M., (1995). The New Institutional Economics and Its Implications for Development Theory, in Harriss, J., Hunter, J., and Lewis, C.M., eds, Introductions içinde (1-13 ss), London: Routledge
- İçli, G. (2003). Gelişme Sorunu, Süleyman Demirel Üniversitesi Burdur Eğitim Fakültesi Dergisi, 4 (5), 100-112.
- Kaufmann, D. Kraay, A. ve Mastruzzi, M. (2010). The Worldwide Governance Indicators: A Summary of Methodology, Data and Analytical Issues. World Bank Policy Research Working Paper No. 5430 11.11.2021 tarihinde http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1682130 adresinde erişildi.
- Kaymak, M. (2020). Adam Smith'in Dört Aşamalı Tarih Kuramı Üzerine. Mülkiye Dergisi, 44 (2), 177-218.
- Kibritçiöglü, A. (1998). İktisadi Büyümenin Belirleyicileri ve Yeni Büyüme Modellerinde Beşeri Sermayenin Yeri. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, 53(1-4), 207-230
- Köseoğlu, Ö. ve Djamanca, B. (2015). Sahraaltı Afrika'da Bağımsızlık Sonrası Devlet İnşası, Siyasi İstikrar ve Devlet Kapasitesinin Güçlendirilmesi: Gine-Bissau Örneği, Uluslararası Politik Araştırmalar Dergisi, 1(1), 54-67.
- Krugman, P. (1999). the Role of Geography in Development, International Regional Science Review, 22; 142.
- Küçükkalay, A. M. (1997). Endüstri Devrimi ve Ekonomik Sonuçlarının Analizi, Süleyman Demirel Üniversitesi İİBF Dergisi, 2(Güz) 51-68.
- Medina-Moral, E. ve Montes-Gan, V.J. (2018). Economic freedom, good governance and the dynamics of development, Journal of Applied Economics, 21(1), 44-66.
- Mokyr, J. (2003). Why Was the Industrial Revolution a European Phenomenon? Supreme Court Economic Review, 10, 27-63.
- Mokyr, J. (2016). A Culture of Growth: The Origins of the Modern Economy, Princeton University Press.
- North, D. C. (1995), The Institutional Economics and Third World Development, Harriss, J. Hunter, J. and Lewis, C.M. (ed.), The New Institutional Economics and Third World Development içinde (17-26 ss.), London: Routledge
- North, D.C., (2002). Kurumlar, Kurumsal Değişim ve Ekonomik Performans. İstanbul: Sabancı Üniversitesi Yayını, 2002.

- Özçelik, E. ve Özveren, E. (2015). Kurumsal İktisat'ın Dünü, Bugünü, Yarını, Ekonomik Yaklaşım, 26(96), 17-57.
- Özel, M. (2000), İktisadî oryantalizmin sonu Çin, Hind ve Osmanlı ekonomilerine yeni bakış, Divan Dergisi, 2000/1, 1-28.
- Özsoy-Erden, C., Tosunoğlu, B.T. (2017), GSYH'nın Ötesi: Ekonomik Gelişmenin Ölçümünde Alternatif Metrikler, Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 26(1), 285-301.
- Özveren, E. (2007). Kurumsal İktisat, E. Özveren (der.), . "Kurumsal İktisat: Aralanan Karakutu içinde (15-45 ss), Ankara: İmge Kitabevi
- Pomeranz, K. (2000). The Great Divergence: China, Europe, and the Making of Modern World Economy, Princeton University Press.
- Radulovic, M. (2020). The Impact Of Institutional Quality On Economic Growth: A Comparative Analysis Of The Eu And Non-Eu Countries Of Southeast Europe, Economic Annals, LXV(225), 163-181.
- Seyidoğlu, H. (2001). İktisat Biliminin Temelleri. İstanbul: Güzem Can Yayınları No:21.
- Siyakiya, P. (2017). The Impact of Institutional Quality on Economic Performance: An Empirical Study of European Union 28 and Prospective Member Countries, World Journal of Applied Economics, 3(2):3-24 doi:10.22440/wjae.3.2.1
- Stiglitz, J. (2012). Kaynakların Lanetinden, Bereketeye, Ekonomik Forum, 88-89.
- Toye, J. (1995). The New Institutional Economics and Its Implications for Development Theory, in Harriss, J., Hunter, J., and Lewis, C.M., eds, The New Institutional Economics and Its Implications For Development Theory içinde (49-68 ss.). London: Routledge.
- Ünlükaplan, İ. ve Canıkalp, E. (2015). Dünya Yönetişim Göstergeleri ile Türkiye'nin Yönetişim Kalitesi Konumunun Belirlenmesi: Kümeleme Analizi, Marmara Üniversitesi İ.İ.B. Dergisi, 37(2), 409-428.
- Üşür, İ. (1988). Sanayi Devrimi: Bir Devrim Neyi Anlatır?, İktisat Dergisi, Ekim, sayı: 287.
- World Bank (2021). The Changing Wealth of Nations 2021, Managing Assets for the Future, International Bank for Reconstruction and Development / The World Bank.
- World Bank, World Development Indicators (2021) 03.10.2021 tarihinde <https://databank.worldbank.org/source/world-development-indicators> adresinden erişildi.
- World Bank, Worldwide Governance Indicators (2020), 10.11.2021 tarihinde <https://info.worldbank.org/governance/wgi/> adresinden erişildi.
- Yağlıkara, A. (2018). Ülkeler Arası Kurumsal Kalite Farklılıkları Bağlamında Merkez Çevre İlişkisi, ZBEÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Yavilioğlu, C. (2002). Geri Kalmışlık Olgusu ve Ekonomistik Kalkınma Teorileri (Eleştirel Bir Yaklaşım), C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 3(2), 49-69.
- Yılmaz, R. ve Koyuncu, D.T. (2020). Bir Dönüşümün Başlangıç Hikayesi: Kara Elmas ve Endüstri Devrimi, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 22(2), 1021-1042.

EXTENDED ABSTRACT

Institutional Analysis of Wealth or Poverty of Countries

1. Introduction

In this study, it is aimed to make a comparative analysis of the institutional structures of the world's five richest and five poorest countries. The main research motivation of the study is to indicate the role of institutions in these debates that are most likely to support economic and social performance in countries at different stages of development.

Institutional Economics, which argues that the development differences between countries based on not only from economic reasons but also from different institutional structures that countries have, emphasizes the institutional quality level of countries as an important determinant of growth. The New Institutional Economics approach has begun to include non-economic factors such as democracy, freedoms, culture, traditions, legal regulations, institutions and institutional structure into its economic growth models to make consistent analysis. On the other hand, Acemoglu (et al.), one of the important economists in this field, argues that whether or not a nation achieves sustained economic growth is due to the existing political and economic institutions. Acemoglu (et al.) define institutions in a way that explains the differing courses of economic development and divide as inclusive and extractive.

The study, which was prepared with this theoretical framework and Acemoglu's opinions, consists of three parts, excluding the Introduction and Conclusion. In the first part, the general economic structure of the five richest and poorest countries has been analyzed. In the second part of the study, other theoretical approaches in the explanation of income differences between countries are explained. In the third part of the research, the relationship between institutions and economic performance in rich and poor countries is analyzed.

2. Data Set and Method

In this study, the real national income per capita produced by the World Bank, which is considered to be more meaningful than the GDP in terms of revealing the income levels of the citizens of the country, is used. The "rich" countries included in our study is Luxembourg with \$101,206, Switzerland with 85,682 dollars, Ireland with 78,558 dollars, Norway with 75,059 dollars and the USA with 58,510 dollars. As of 2020 data, Burundi, Somalia, Malawi, Central African Republic and Madagascar, which are the 5 countries with the lowest national income level in the world, were analyzed. World Governance Indicators, which include six sets of institutions, namely Voice and Accountability, Regulatory Quality, Rule of Law, Control of Corruption, Political Stability and Absence of Violence/Terrorism and Government Effectiveness, were used to determine the institutional structures of the countries. For these indicators, there are scores ranging from -2.5, which represents the lowest score, to +2.5, which represents the highest score.

3. Empirical Findings

In this study, which aims to analysis of the relations between inclusive institutions and high economic performance, and the relations between extractive institutions and low economic performance, the following details have been reached.

However, there are also structural problems that differ for each of them rich countries are similar to their growing and diversifying economic structures, rising foreign trade volumes and global integrations, positive external balances, increasing amounts of savings and investments, and state mechanisms that have a limited place in the economy. Although there is a positive outlook in rich countries, it is seen that the worst-looking institutional quality indicator over the years is "Political

Stability and Absence of Violence/Terrorism". Again in the same period, it is seen that the best institutional quality indicator in these countries is "Control of Corruption".

The high share of agriculture in the economy compared to industry and services sectors, high agricultural employment and low agricultural productivity are the main problematic areas for poor countries. Another finding is the low level of domestic savings due to the low level of income, and the investment deficiencies caused by this. The deficit created by the lack of savings brings about the problem of importing savings, in other words, borrowing in these countries. It is seen that poor countries have the lowest performance in the "Government Effectiveness" and then "Political Stability and Absence of Violence/Terrorism" indicators. A partially positive performance was achieved in the "Voice and Accountability" indicator.

As can be seen from these findings, results have been reached that support the arguments put forward by Acemoglu et al. that the reason for the wealth or poverty of the countries is the economic/political institutions of the nations and that there are influence of the colonial past in them. Poor countries need to build inclusive institutions and eliminate colonial-era heritage extractive institutions in order to perform sustainable economies and reduce poverty. Rich countries need to continue their policies in areas that affect the quality level of their institutional factors and take action to eliminate their partial governance gaps.

4. Discussion and Conclusion

With this study, findings regarding the relationship of inclusive institutions with high economic performance and the relationship of extractive institutions with low economic performance have been reached. However, this issue does not include a direct judgment that rich countries are rich because they have inclusive institutions, while poor countries are poor because they have extractive institutions. There is a feedback effect between the two concepts, and the existence and direction of causality is still contentious.